

Sex mot ersättning

Utbildningsmaterial om stöd
och hjälp till vuxna

Sex mot ersättning

Utbildningsmaterial om stöd
och hjälp till vuxna

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges.
För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också
tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till
alternativaformat@socialstyrelsen.se

ISBN	978-91-7555-349-8
Artikelnummer	2015-12-4
Foto	Susanne Kronholm, Johnér
Sättning	Socialstyrelsen
Tryck	Edita Bobergs, Falun, december 2015

MILJÖMÄRKET Trycksak lic nr 3041 0359

Förord

Det här utbildningsmaterialet handlar om att ge stöd och hjälp till personer som har fått ersättning för sexuella tjänster.

En viktig förutsättning för att personer som har denna erfarenhet ska få det stöd och den hjälp som de behöver är att yrkesverksamma i olika funktioner är medvetna om att sex mot ersättning kan förekomma och vilket stöd de som har sådana erfarenheter kan behöva. En höjd kunskapsnivå är även en förutsättning för att personer med erfarenhet av sex mot ersättning ska känna förtroende för dessa verksamheter att berätta om sina erfarenheter.

För att bidra till detta publicerar Socialstyrelsen på regeringens uppdrag detta utbildningsmaterial.

Skriften utgör tillsammans med en webbutbildning ett utbildningspaket. Webbutbildningen innehåller en självstudiedel och en del som är avsedd att användas för diskussion och reflektion i grupp. Den finns tillgänglig på Socialstyrelsens webbplats. Utbildningspaketet riktar sig till socialtjänst och hälso- och sjukvård. De primära målgrupperna är anställda inom socialtjänst, hälso- och sjukvård, missbruks- och beroendevård, ungdomsmottagningar och tillfälliga boenden, så kallade skyddade boenden.

Målet med utbildningspaketet är att ge verktyg för att identifiera, samtala med och fånga upp personer som riskerar att fara illa på grund av att de har sex mot ersättning.

Utbildningspaketet är en omarbetning och utveckling av Socialstyrelsens tidigare utbildningsmaterial *Sex mot ersättning – utbildningsmaterial om stöd och hjälp till vuxna* från 2011.

Texten har skrivits av Olga Gislén, utredare. Kajsa Laxhammar, jurist har granskat texten juridiskt. Beatrice Hopstadius har varit ansvarig enhetschef.

AnneMarie Danon
Avdelningschef
Avdelningen för kunskapsstyrning för socialtjänsten

Innehåll

Förord	3
Utgångspunkter	7
Vilken kunskap behövs?	8
Vuxna, unga vuxna, ungdomar och barn	9
Sex mot ersättning	10
Sexuell exploatering och människohandel	11
Vem möter vi?	12
En heterogen grupp	12
Felaktiga föreställningar om vem som säljer sex	13
Hur många?	14
Män och transpersoner uppmärksammas inte	15
Barn och unga – stort mörkertal	16
Risken att börja sälja sex är större i vissa grupper	17
Arenor som överlappar varandra	21
Gatuprostitutionen har minskat	21
Internet – en allt större arena	22
Fördubbling av annonser från hbtq-personer.....	24
Skillnader och likheter i marknadsföringen av sexuella tjänster.....	25
Svårt att kartlägga kommunikationen på sociala medier	26
Olika förklaringar till att börja ha sex mot ersättning	27
Sex mot ersättning som följd av sexuella övergrepp.....	27
Komplex samverkan mellan individen och samhälleliga faktorer.....	28
Behov av pengar	29
Sexuell nyfikenhet.....	29
Särskilda skäl bland unga hbtq-personer.....	30
Olika problem kräver olika stöd och hjälp	31
Våldsutsatthet	31
Psykisk och fysisk ohälsa	33
Missbruk och beroendeproblematik.....	34
Intellektuell funktionsnedsättning.....	35
Risk att utsättas för hiv och sexuellt överförbara sjukdomar	36
Försörjningsproblem	36
Psykologiska och känslomässiga problem	37

Vilka behov finns?	38
Att sluta sälja sex – en process där stöd kan behövas	39
Behov av stöd störst vid uppbrottet	40
Barn till föräldrar som har sex mot ersättning	42
Att bedöma om barnen far illa	42
Dessa barn är en osynlig grupp	43
När ska man anmäla?	44
De som köper sex	45
Vilka är de?.....	45
Kontakten tas ofta via internet.....	47
Att fråga är att se.....	48
Bli tryggare i att fråga	49
Hitta tillfällen att fråga	49
Bemötandet är centralt	50
Erfarenheter av bemötande	52
Ta hand om svaret.....	52
Att samtala	55
Tydlighet och struktur ger trygghet i samtalet	55
Öppenhet och lyhördhet en förutsättning	56
Att tänka på i samtalen.....	56
Samtal med föräldrar till minderåriga barn.....	58
Vem gör vad?.....	59
Socialtjänsten	59
Hälso- och sjukvården	62
Ideella föreningar	64
Behov av samverkan	65
Rätten till likabehandling	65
Hit kan du vända dig	67
Referenser	74
Bilaga Sekretess	80
Sekretessgränser	80
Sekretess inom socialtjänsten	81
Sekretess inom hälso- och sjukvården	82
Sekretessbrytande bestämmelser	82

Utgångspunkter

Det här utbildningsmaterialet handlar om att ge stöd och hjälp till personer som har fått ersättning för sexuella tjänster.

Materialet ingår i ett utbildningspaket, som även består av en webbutbildning. Webbutbildningen innehåller en självstudiedel och en del som är avsedd att användas för diskussion och reflektion i grupp. Hela utbildningen finns tillgänglig på Socialstyrelsens webbplats.¹

Det här utbildningsmaterialet fungerar som ett självständigt studiematerial men också som en fördjupning till webbutbildningen. Skriften har större fokus på fakta, medan webbutbildningen i högre utsträckning fokuserar på exempel. Utbildningsmaterialet och webbutbildning kompletterar varandra men kan även användas separat.

Utbildningspaketet är en omarbetning och utveckling av Socialstyrelsens tidigare utbildningsmaterial *Sex mot ersättning – utbildningsmaterial om stöd och hjälp till vuxna* från 2011. Det tidigare materialet utgår, och i detta nya material har ny kunskap infogats. Under projektet har fokusgruppsintervjuer genomförts samt ett antal intervjuer och studiebesök inom verksamhetsområdet. Socialstyrelsen har även gjort en litteraturgenomgång av köparens och säljarens behov av stöd och hjälp.

Utgångspunkter för utbildningsmaterialet

- Det är olagligt att köpa sex, men det är inte olagligt att ta emot ersättning för sex.
- Styrande för arbetet inom socialtjänst och hälso- och sjukvård är huvudsakligen de bestämmelser som finns i socialtjänstlagen (2001:453), SoL och hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL

1. Webbutbildningen innehåller två spår: ett om barn och unga och ett om vuxna. På webbplatsen finns även en skrift om barn och unga som har sex mot ersättning.

Det finns tre syften med materialet. Ett syfte är att yrkesverksamma som kommer i kontakt med personer som har erfarenhet av sex mot ersättning ska ha lättillgänglig information om hur de kan arbeta för att ge stöd och hjälp. Det andra syftet är att öka de yrkesverksammarnas medvetenhet om den sexuella utsatthet som dessa personer kan befinna sig i. Det tredje syftet är att presentera den senaste kunskapen inom området på ett lättillgängligt sätt.

Målet med utbildningspaketet är att ge de yrkesverksamma verktyg för att identifiera, samtala med och fånga upp de som riskerar fara illa på grund av att de har sex mot ersättning.

Utbildningsmaterialet ger svar på vad man som professionell kan göra om man får svaret ”ja, jag har erfarenhet av sex mot ersättning” eller ”ja, jag utsätter mig för sexuella risker”. Hur går man vidare? Hur kan man hjälpa? Hur kan man stötta?

Hela utbildningspaketet är kunskapsbaserat, det vill säga det bygger på bästa tillgängliga vetenskapliga kunskap.

Vilken kunskap behövs?

Kunskapsområdet sex mot ersättning utvecklas, och det tillkommer kontinuerligt ny kunskap om omfattning, arenor och vem som köper och säljer sex. Det finns ett behov av denna kunskap inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten. Kunskapen kan minska osäkerheten i yrkesutövandet och därmed bidra till att personer som säljer sex får stöd och hjälp i ökad utsträckning.

Inför utformandet av detta utbildningsmaterial genomfördes fokusgruppsintervjuer med deltagare från verksamhetsområden som kan möta personer med erfarenhet av sex mot ersättning. Representanter från relevanta områden inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten deltog i fokusgrupperna.²

2. Barnmorskor och sjuksköterskor från olika verksamheter, smittskyddsamordnare, enhetschefer, verksamhetsutvecklare och psykologer. Representerade verksamheter: individ- och familjeomsorg, familjerätt, försörjningsstöd, arbetsmarknads- och socialförvaltning, Mikamottagningar, smittskyddsmottagningar, ungdomsmottagningar, elevhälsan.

Sammanfattningsvis efterlyste fokusgruppsdeltagarna kunskap om

- sex mot ersättning
- signaler som kan vara tecken på att en person har erfarenhet av sex mot ersättning, är utsatt för människohandel eller har självskadande sex
- hur samtal kan föras om sexualitet, sex mot ersättning och sexuellt risktagande
- verksamheter som kan erbjuda adekvat hjälp, skydd och stöd.

Utbildningsmaterialet har utformats för att belysa dessa fyra områden, och dispositionen följer i stort sett ordningen i punktlistan. Skriften avslutas med en sammanställning av verksamheter som kan bidra med kunskaper och konsultationer till alla som i sitt arbete möter personer med erfarenhet av sex mot ersättning.

Yrkesverksamma inom socialtjänst och hälso- och sjukvård som kommer i kontakt med personer med erfarenhet av sexuell exploatering tvingas ofta till en rad olika och svåra avväganden vad gäller sekretess. I bilaga 1 finns därför översiktlig information om sekretess, sekretessgränser och sekretessbrytande bestämmelser.

Vuxna, unga vuxna, ungdomar och barn

I skriften används begreppen *vuxna*, *unga vuxna*, *unga*, *ungdomar* och *barn*.

Med *vuxna personer* avses personer över 18 år och med *barn* avses varje människa under 18 år, enligt FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen. Motsvarande definition av barn återfinns i 1 kap. 2 § Socialtjänstlagen (2001:453), SoL.

Begreppen *unga* och *ungdomar* används huvudsakligen om personer mellan 13 och 21 år. I vissa studier som refereras till sträcker sig dock åldersgränsen för ungdomar upp till 25 år. Med *unga vuxna* avses personer mellan 22–29 år.

Sex mot ersättning

Med *sex mot ersättning* menar vi i detta utbildningsmaterial att en person får eller utlovas ersättning i utbyte mot sexuella handlingar. Ersättningen kan vara till exempel pengar, kläder, presenter, alkohol, droger eller sovplats.

Begreppet *sex mot ersättning* är det som huvudsakligen används i materialet, ibland används *försäljning av sexuella tjänster* eller *erfarenheter av att ha sålt respektive köpt sex* men bara i vissa fall *prostitution*³. Anledningen är att begreppet prostitution kan ge felaktiga associationer, bland annat i form av stereotypa föreställningar. Samma sak gäller ord som *sexarbetare*. De felaktiga associationerna kan göra det svårare att upptäcka och förstå de personer som behöver hjälp och stöd. Många som har haft sex där ersättning varit inblandad definierar sig nämligen varken som prostituerade eller som att de har sålt sex. Begreppet *sex mot ersättning* syftar till att vidga perspektiven. Valet av begrepp är alltså en viktig del i arbetet med och bemötandet av personer med erfarenheter av sex mot ersättning.

I större delen av utbildningsmaterialet ligger fokus på personer som får eller begär ersättning för sex och på dessa personers utsatthet och behov av stöd och hjälp. Köpare av sex behandlas i ett separat avsnitt: *De som köper sex*.

Förbud mot köp av sexuell tjänst 6 kap. 11 § Brottsbalk (1962:700)

Den som skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst ett år.

Detta gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

3. Begreppet prostitution används huvudsakligen när omfattning, arenor och utvecklingstendenser beskrivs.

Sexuell exploatering och människohandel

Personer som har sex mot ersättning kan även vara offer för människohandel för sexuella ändamål.

Människor kan också utnyttjas för andra former av människohandel än för sexuella ändamål, till exempel tvångsarbete eller för att begå brott. Det förekommer även att personer är offer för flera former av människohandel samtidigt, till exempel att människor som utnyttjas för arbetskraft även utnyttjas för sexuella ändamål.

Människohandel 4 kap. 1 a § BrB

Den som genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med något annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att han eller hon ska exploateras för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte, döms för människohandel. Straffskalan är fängelse i lägst två och högst tio år.

Länsstyrelsen i Stockholms län är nationell samordnare mot prostitution och människohandel. Länsstyrelsen leder även Nationella metodstödet mot prostitution och människohandel (NMT), som är tänkt att fungera som en strategisk resurs för att utveckla och effektivisera samverkan mellan främst myndigheter. NMT fokuserar särskilt på att stödja arbetet i de län och regioner som i dagsläget har begränsad erfarenhet av arbetet mot prostitution och människohandel. En viktig del av NMT:s arbete är att ta fram relevant utbildnings- och informationsmaterial och bedriva utbildningar på området. Målgrupperna för aktiviteterna varierar men utgörs av bland annat enskilda handläggare, myndigheter, samverkansgrupper, kommuner och län. För att få mer kunskap om människohandel, se bland annat *Utsatta EU-medborgare i Sverige – lägesrapport ur ett människohandelsperspektiv* (2014) och *Kan det vara människohandel?* (2015).

Vem möter vi?

Det här kapitlet handlar om personer som får ersättning för sexuella tjänster. Den allmänna uppfattningen av företeelsen sex mot ersättning är att det är något dolt vilket gör det svårt att uttala sig om. Trots detta finns det en hel del kunskap om omfattningen av sex mot ersättning i Sverige, om var kontakterna tas och om dem som har erfarenhet av sex mot ersättning. Kunskapen som presenteras i detta kapitel kommer bland annat från omfattningskartläggningar och andra studier inom området [1–7].

En heterogen grupp

Personer som har sex mot ersättning är en heterogen grupp. Det finns personer som säljer sex tillfälligt och sporadiskt, de som kombinerar det med andra sysselsättningar, studier eller sjukpension och de som ser det som sin huvudförsörjning [7]. Det finns personer som säljer sex som så kallad eskort, som också kan innefatta mer än sexuell kontakt genom social och personlig service, som till exempel resesällskap eller annat socialt umgänge [8].

Pengar kan vara ett skäl, både som försörjning eller som en extrainkomst eller för att finansiera droger. Uppmärksamhet och bekräftelse är andra drivkrafter till att ha sex mot ersättning [9] [10].

Att ha sex mot ersättning kan ge upphov till motstridiga känslor och fylla olika funktioner samtidigt eller under olika perioder i livet.

Att ta emot ersättning för sex kan också vara en reaktion på sexuella övergrepp. Sex mot ersättning kan även fungera som ångestdämpning och vara en del av ett självskadebeteende [11] [12]. För mer kunskap om unga som skadar sig med sex, se *Sex mot ersättning. Utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga*, Socialstyrelsen 2015.

Olika personers skilda villkor avspeglas också i priser och möjligheten att välja kunder. En sämre ekonomisk situation kan innebära mer begränsade valmöjligheter och risken att exploateras utifrån sina små möjligheter kan öka. Dålig ekonomi kan påverka omständigheterna kring försäljningen av sex negativt och öka risken för hot och våld [13] [9].

Sex mot ersättning på internet har också förändrat villkoren för dem som säljer respektive köper sex. Lättillgängligheten och det stora utbudet gör det möjligt för köpare att utforska utbudet utifrån personliga preferenser. Detta kan även tänkas påverka de som erbjuder sexuella tjänster när det gäller vilka tjänster de erbjuder och möjlighet att komma i kontakt med köpare [3].

Felaktiga föreställningar om vem som säljer sex

Det finns alltså kunskap om att personer som säljer sex är en heterogen grupp. Trots denna kunskap finns schablonbilder av vilka personer som säljer sex, till exempel den heroinmissbrukande kvinnan som säljer sex på gatan, eller den unge homosexuella killen [14].

Framför allt den narkotikamissbrukande kvinnan som säljer sex i gatumiljö har blivit en symbol för ”den prostituerade” som till stor del lever kvar än i dag. Under de senaste tjugo åren har dock kvinnor med missbruksproblematik som säljer sex i gatumiljö minskat [15]. I samband med omfattningskartläggningen av prostitutionen i Sverige som Länsstyrelsen i Stockholm gjorde 2014 uppgav Mikamottagningen⁴ i Stockholm att de möter allt färre kvinnor i missbruk [1].

De myter som finns kring ”prostitution” och sex mot ersättning gör det svårare att se den enskilda personens behov och problem. Personer som säljer sex tillhör inte en särskild personlighetstyp, utan sex mot ersättning är en handling som kan utföras av människor med mycket olika bakgrund [14].

Sammantaget kan vi konstatera att de rådande föreställningarna om personer som säljer sex ofta är förknippade med den exponerade försäljningen av sexuella tjänster, och främst med utsatta kvinnor i gatumiljö. Det får konsekvenser för kunskapen om de personer, både män, kvinnor och transpersoner, som säljer sex på mindre synliga arenor. Det kan innebära att personer som är aktiva på dessa platser inte uppmärksammas eller erbjuds stöd och hjälp [16].

4. Mikamottagningen är en mottagning inom socialtjänsten som erbjuder personer som har erfarenhet av sex mot ersättning hjälp och stöd.

Hur många?

De senaste tjugo åren har det gjorts ett antal befolkningsundersökningar för att försöka uppskatta hur många personer som köper respektive säljer sexuella tjänster i Sverige. Metoderna och urvalen har varierat i de olika undersökningarna, och därför bör jämförelser dem emellan göras med stor försiktighet. Den senaste befolkningsstudien lät Länsstyrelsen i Stockholm göra 2014. Studien visar att det är en relativt liten andel personer som har erfarenhet av att ha fått ersättning för sexuella tjänster och en något större andel som någon gång har betalat för sex [1]. För mer läsning om köpare av sexuella tjänster, se separat kapitel *De som köper sex*.

Erfarenheter av att få ersättning för sexuella tjänster

- 0,2 procent av kvinnor i åldern 18–65 år har någon gång i sitt liv fått ersättning för sex.
- 1,2 procent av män i åldern 18–65 år har någon gång i sitt liv fått ersättning för sex.

I Länsstyrelsens studie uppgav 0,7 procent att de någon gång i sitt liv hade fått ersättning för sex, vilket är samma andel som i 2011 års befolkningsundersökning [2]. Andelen personer som uppgav att de hade sålt sex varierar mellan 0,4 procent till 1,2 procent. Variationerna är dock så pass små att de är statistiskt osäkra [1, 2].

Tabell 1. Andelen män och kvinnor som har fått ersättning för sexuella tjänster enligt befolkningsstudier åren 1996–2014 (procent).

	1996 (Månsson 1998)	2008 (Kuosmanen 2008)	2011 Priebe och Svedin 2012)	2014 (Länsstyrelsen 2015)
Målgrupp	Allmänheten 18–74 år	Allmänheten 18–74 år	Allmänheten 18–65 år	Allmänheten 18–65 år
Metod	Intervjustudie	Enkätstudie	Enkätstudie	Enkätstudie
Män som fått ersättning	0,5	1,4	0,8	1,2
Kvinnor som fått ersättning	0,3	1,1	0,6	0,2
Män och kvinnor som har fått ersättning	0,4	1,25	0,7	0,7

Män och transpersoner uppmärksammas inte

Som tidigare nämnts visar befolkningsstudier att det är något vanligare bland män än bland kvinnor att ha fått ersättning för sex, se tabell 1 ovan. Men män som har denna erfarenhet uppmärksammas i betydligt lägre omfattning än kvinnor [5]. Detta kan bero på att ett stereotyp synsätt ofta gör det svårare för många att se verkligheten som den är. Kvinnan som säljer sex på gatan är en dominerande bild i de flestas medvetande när det gäller sex mot ersättning, liksom att kvinnor säljer och män köper sex, att ersättningen består av pengar och att de som säljer är utsatta offer. Därför är det svårare att uppmärksamma mannen eller transpersonen som säljer sex.

Barn och unga – stort mörkertal

Ingen vet hur många barn och ungdomar som köper eller säljer sex eller ägnar sig åt riskfyllda sexuella handlingar. Mörkertalet är omfattande.

Flera studier visar att många som har erfarenhet av att erbjuda sex mot ersättning gjorde det första gången när de var tonåringar [9, 11]. I kartläggningar av sex mot ersättning brukar dock oftast enbart ett fåtal personer vara under 18 år. En tolkning som ligger nära till hands är att de metoder som används för att kartlägga sex mot ersättning inte fångar upp de unga. En trolig anledning till detta är att många unga som har sex mot ersättning kommer i kontakt med personer som ger ersättning genom kanaler som är svårare att kartlägga än exempelvis öppen annonsering eller sex mot ersättning i publika miljöer [17].

Studier visar att andelen ungdomar som har erfarenheter av sex mot ersättning inte ökade mellan åren 2004 och 2013, utan låg på en konstant nivå. Till exempel visade två enkätstudier med 3 000 gymnasieungdomar som genomfördes 2004 och 2009⁵, att andelen unga med erfarenhet av sex mot ersättning inte hade ökat mellan undersökningstillfällena [11, 18]. Samma resultat visades i en studie från 2013, bland ett riksrepresentativt urval av ungdomar i Skåne [1].

I en studie kartlades annonser om sex mot ersättning på webbplatser och i andra digitala forum. Majoriteten av personerna som annonserar uppger att de är mellan 18 och 30 år, alltså vuxna [1]. Denna åldersfördelning stämmer väl överens med Socialstyrelsens tidigare internetkartläggningar [15, 19]. För mer läsning om barn och unga som har sex mot ersättning, se Socialstyrelsens *Sex mot ersättning. Utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga*.

5. Ytterligare en gymnasieundersökning genomförs när detta skrivs.

Risken att börja sälja sex är större i vissa grupper

Några grupper anses löpa extra stor risk att börja sälja sexuella tjänster. Dit hör hbtq-personer (homosexuella, bisexuella och transpersoner⁶ och queera⁷), personer med funktionsnedsättning, personer med missbruks- och beroendeproblematik och vissa migranter.

Hbtq-personer

Män som säljer sex till män har i tidigare forskning beskrivits som en osynlig grupp, men på senare år har kunskapen ökat [1, 20, 21]. Det beror till stor del på en rapport från RFSL (Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter): *Osynliga synliga aktörer. Hbt-personer med erfarenhet av att sälja och/eller köpa sexuella tjänster* [9]. Rapporten har i hög grad bidragit till kunskapen om hbtq-personer som har sex mot ersättning. Rapporten bygger bland annat på en forskningsöversikt och på kvalitativa och kvantitativa studier. Den visar att det är betydligt vanligare att hbtq-personer har sex mot ersättning än heterosexuella. Detta gäller främst män [9].

Den så kallade EMIS-undersökningen (The European MSM⁸ Internet Survey), som bygger på en enkät till homo- och bisexuella och andra män som har sex med män från 2011 visar att 4 procent av männen som svarade på den svenska delen hade haft sex mot ersättning under det senaste året [9]. Motsvarande siffra för män generellt var samma år 0,2 procent [2].

År 2011 genomfördes en befolkningsundersökning *Sälja och köpa sex i Sverige 2011. Förekomst, hälsa och attityder*, hädanefter benämnd som 2011 års befolkningsundersökning. Den visar att män som har erfarenhet av sex mot ersättning i större grad definierade

6. Med transpersoner avses transsexuella, transvestiter, intergender och andra personer som har, eller uppfattas ha, en könsidentitet som skiljer sig från personens biologiska kön, eller som använder sig av könsuttryck som vanligtvis förknippas med ett annat kön.

7. En person kan kalla sig queer om den inte känner sig hemma i de konventionella sexuella läggningarna homosexuell, bisexuell eller heterosexuell, antingen av anledningen att personen känner sig som något annat eller att den inte vill gå med på att det bara finns två kön, så som orden homosexuell, bisexuell och heterosexuell antyder.

8. MSM står för män som har sex med män.

sig själva som homo- eller bisexuella än de som inte har den erfarenheten. Av de män som sålt sexuella tjänster uppgav 19 procent att de var homo- eller bisexuella, jämfört med 5 procent av de som inte hade den erfarenheten. Män som har sex med män behöver alltså inte alltid definiera sig som homo- eller bisexuella [2].

Vanligare att kvinnor som har sex mot ersättning är bisexuella. Kvinnor som har erfarenhet av sex mot ersättning uppgav i högre utsträckning att de var bisexuella än de som inte hade sålt sex. Bland kvinnorna som hade erfarenhet av sex mot ersättning angav 12,5 procent att de var bisexuella och 6 procent att de var osäkra, jämfört med kvinnor som inte sålt sex där bara 2 procent uppgav att de var bisexuella och 1,5 procent att de var osäkra [2].

Att kvinnor som säljer sexuella tjänster till män kan vara homo- eller bisexuella framkommer i RFSL:s rapport. Författarna menar att dessa kvinnor ”heterosexualiseras” och att det är viktigt att uppmärksamma denna grupp.

En del kvinnor som har sex med män kan presentera sig som heterosexuella i sin annonsering, men de definierar sig som lesbiska eller bisexuella utanför sexsäljandet. Det finns även kvinnor som ibland anger ”bisexuell” som sexuell läggning som ett sätt att attrahera fler sexköpare. Detta för att det finns en del män som efterfrågar den sexuella tjänsten ”lesbian show”, vilket innebär att två kvinnor har sex med varandra vid mötet med köparen. Det behöver dock *inte* betyda att de *inte* definierar sig som bisexuella. Den sexuella läggning som anges i annonsen behöver alltså inte vara densamma som den självdefinierade sexuella läggningen, utan kan ses som ett sätt att attrahera kunder [9].

Tänk på

- Sexuell praktik och sexuell identitet kan vara olika saker.
- Det går inte att se vilken könsidentitet en person har.
- En man som har sex med en man behöver inte identifiera sig som homosexuell.
- En kvinna som har sex med en man kanske inte identifierar sig som heterosexuell.

Unga hbtq-personer

Studier visar att unga hbtq-personer har betydligt större erfarenhet av såväl sexuell exponering på internet som sex mot ersättning, jämfört med andra ungdomar. Andelen unga hbtq-personer som har erfarenhet av sex mot ersättning varierar i olika studier mellan 4 och 14,5 procent, medan motsvarande andel bland unga generellt är 1–2 procent [22].

En grupp som utmärker sig när det gäller erfarenheter av sex mot ersättning är unga transpersoner. Debutåldern bland unga med någon form av transidentitet var påfallande låg – knappt 12 år – och de hade i stor utsträckning tagit emot ersättning för sex vid upprepade tillfällen [23].

Personer med funktionsnedsättning

Personer med en funktionsnedsättning kan vara vana vid att andra tar i deras kroppar eller fattar beslut över deras huvuden. De kan därför ha svårt att lita på sin egen känsla och våga berätta att de utsatts för övergrepp eller sexuell exploatering. En fysisk eller psykisk funktionsnedsättning kan också leda till bristande självkänsla som medför en större sårbarhet för sexuell exploatering. Personer med sociala funktionsnedsättningar kan även lättare utsättas för manipulationer [24].

Även personer med *intellektuell* funktionsnedsättning kan löpa risk att utnyttjas sexuellt och att förmås till sex mot ersättning [25, 26].

Den intellektuella funktionsnedsättningen kan innebära en svårighet att uttrycka sig och att tänka kritiskt. Dessa personer kan också ha svårare att läsa andra människors signaler och att se risker och orsakssamband. Samtidigt har de en önskan att bli bekräftade i sin roll som kvinna eller man och att leva i en relation. Om man inte förstår sammanhang, har en önskan om att vara som alla andra och samtidigt är beroende av personer i sin omgivning, så kan det alltså finnas en risk för att man utnyttjas och kränks [25–27].

Samtidigt är det viktigt att inte blunda för att även personer med intellektuell funktionsnedsättning har en sexualitet.

Personer med missbruks- och beroendeproblem

Missbruks- och beroendevården använder ASI (Addiction severity index) som är en standardiserad och strukturerad intervju. ASI kan

användas i utredningsskedet och vid planering och utveckling av vård- och behandlingsinsatser.

Med hjälp av data från dessa intervjuer har det gjorts en kartläggning av personer med missbruk och som har, som frågan lyder, ”inkomst från prostitution”⁹ [6]. *Kartläggningen av missbrukare som fått pengar från prostitution*, hädanefter benämnd som *ASI-kartläggningen*, visade att de kvinnor och män som rapporterade att de hade inkomst från sexuella tjänster de senaste 30 dagarna (0,6 procent) hade betydligt större problem med missbruk och beroende jämfört med övriga personer i kartläggningen. I jämförelse med övriga respondenter utmärks denna grupp av tungt narkotikamissbruk, brottslighet, beroende av försörjningsstöd, betydande psykisk ohälsa och brister i kontakten med samhällets stöd när det gäller behandling för olika problem. För kvinnorna handlade det främst om narkotikamissbruk, medan männen hade problem med både alkohol och narkotika.

Läs mer om personer med missbruk och beroendeproblematik i kapitlet *Olika problem kräver olika stöd och hjälp*.

Migranter utan uppehållstillstånd och vissa EU-migranter

För personer som vistas i Sverige utan uppehållstillstånd, så kallade papperslösa eller irreguljära migranter, kan det vara svårt att försörja sig. Då kan inkomst från sex mot ersättning vara en möjlig utväg. Detta gäller även EU-medborgare som vistas i Sverige under en kortare tid för att tjäna pengar.

Bland dessa migranter kan det även finnas personer som är offer för människohandel för sexuella ändamål. Antalet offer för denna form av människohandel har ökat under de senaste åren. De flesta är kvinnor från Östeuropa och Nigeria som säljer sexuella tjänster i gatumiljö i centrala Stockholm och Göteborg samt via annonsering på bland annat eskortsidor på internet. Den grupp som har ökat mest under de senaste åren är kvinnor från Rumänien som rekryteras från fattiga förhållanden med hög arbetslöshet [1].

Denna grupp av migranter har sällan kontakt med myndigheter, och kunskapen om dem är därför begränsad [1, 28].

9. Frågan är hämtad direkt från ASI-intervjuformuläret.

Arenor som överlappar varandra

Personer som har sex mot ersättning kan finnas på ett antal arenor som ofta överlappar varandra. De arenor som är lättast att studera är den så kallade gatuprostitutionen och internetprostitutionen, och dessa två finns det följaktligen mest kunskap om. Andra arenor kan vara hotell, krogar, sexklubbar och massageinstitut. De är mer dolda till sin natur och därför svårare att studera.

År 2015 publicerade Länsstyrelsen i Stockholm en kartläggning av omfattningen som bygger bland annat på befolkningsundersökningar, internetkartläggningar och uppskattningar från socialtjänstens Mikamottagningar¹⁰. I kartläggningen finns även ett avsnitt om utvecklingstendenser som bygger på ett underlag från Socialstyrelsen. Det avsnittet tar upp prostitutionens utveckling när det gäller omfattning och förekomst på olika arenor och förändring över tid. Nedan redogörs för de viktigaste delarna i avsnittet.

Gatuprostitutionen har minskat

År 1995 beräknades cirka 650 personer sälja sex på gatan årligen i Sverige [29]. Några år senare, i samband med att sexköpslagen infördes årsskiftet 1998/1999, försvann gatuprostitutionen nästan helt. Den återkom sedan gradvis men utan att nå den tidigare omfattningen. Cirka tio år efter lagens införande beräknas gatuprostitutionens omfattning ha halverats till cirka 300 personer [30]. Denna beräkning stämmer väl överens med tidigare kartläggningar av omfattningen [15, 19, 31].

De senaste åren har omfattningen legat på en något lägre nivå, cirka 200–250 personer, enligt uppgifter om gatuprostitutionen i Stockholm, Göteborg och Malmö under åren 2011–2014¹¹.

10. Mikamottagningen i Göteborg och Stockholm och Mika Malmö är mottagningar inom socialtjänsten i som erbjuder personer som har erfarenheter av sex mot ersättning hjälp och stöd.

11. I samband med Länsstyrelsens uppdrag att genomföra en nationell kartläggning av prostitutionen, har Mikamottagningarna i Göteborg och Stockholm samt Mika Malmö ombetts att samla in statistik om de personer som de kommer i kontakt med genom sitt uppsökande, rådgivande och behandlande arbete. Statistik har tagits in från år 2011 till juni 2014.

En annan förändring under de senaste tjugo åren är att det har skett en gradvis ökning av andelen utländska kvinnor på gatan. År 2007 var de flesta kvinnorna som erbjöd sexuella tjänster på gatan svenskfödda [15]. Några år senare beräknades mer än hälften av kvinnorna i Göteborg och Stockholm och en fjärdedel av kvinnorna i Malmö vara av utländsk härkomst [32]. År 2014 hade deras andel ökat ytterligare [1].

Internet – en allt större arena

Internet erbjuder i dag betydelsefulla kontaktvägar för personer som köper och säljer sexuella tjänster och har blivit en allt större och viktigare arena inom området.

Den första kartläggningen av internet som arena genomfördes 1998 [31]. Sedan dess har det gjorts en rad kartläggningar av internetprostitutionens omfattning och sammansättning. Den senaste i raden är den som genomfördes år 2014, beställd av Socialstyrelsen och Länsstyrelsen i Stockholms län, *Prostitution och internet 2014 – en analys av information på nätet som rör försäljning av sexuella tjänster*, hädanefter benämnd som ”2014 års internetkartläggning” [3]. Denna kartläggning är en upprepning av en kartläggning som även den gjordes på uppdrag av Socialstyrelsen, hädanefter benämnd som ”2007 års kartläggning”.

Annonser om kvinnor som säljer sex till män och om män som säljer sex till män finns delvis på olika arenor. Därför gav Socialstyrelsen och Länsstyrelsen i Stockholm år 2014 även RFSL i uppdrag att studera prostitutionen bland hbtq-personer på nätet: *Kartläggning av sex mot ersättning bland hbtq-personer, kvinnor som har sex med kvinnor och män som har sex med män*, hädanefter benämnd som ”kartläggning av hbtq-personer” [4]. Även denna kartläggning är en upprepning av en tidigare kartläggning som genomfördes av RFSL år 2010, hädanefter benämnd som ”kartläggning av hbtq personer 2010” [9].

När man kartlägger försäljningen av sexuella tjänster på internet via annonser, finns det osäkerhetsfaktorer bland annat när det gäller att uppskatta det faktiska antalet kontakter som sker på denna arena. Det kan finnas såväl en person bakom tjugo annonser, som tjugo personer bakom en annons. Detta faktum komplicerar lägesbilden och omöjliggör för den här typen av undersökning att presentera entydiga siffror.

Den öppna försäljningen på internet, det vill säga den som syns i annonsering, är dessutom bara en del av den verksamhet som försiggår där. Många av kontakterna tas snarare via privata chattar och sociala nätverkssajter, enligt ett antal rapporter och utredningar [15, 9, 33]. Kommunikationen kan även inledas via kanaler med låg grad av intimitet, exempelvis internetannonser, för att sedan övergå till mer slutna kanaler. Trots dessa osäkerhetsfaktorer ger kartläggningar av annonser på internet ändå en bild av hur denna del av prostitutionsmarknaden ser ut och har utvecklats över tid.

Markant ökning av antalet annonser och profiler som erbjuder sexuella tjänster

I 2007 års kartläggning identifierades sammanlagt 304 säljare av sexuella tjänster. I 2014 års internetkartläggning är denna siffra minst tiofaldigad. Då påträffades cirka 2 100 unika profiler på en webbplats, Eskortplats. Där fanns även cirka 2 400 annonser om sexuella tjänster [3].

Olika webbplatser överlappar varandra och innehåller i stort sett samma annonser. Därför är det rimligt att jämföra siffran från 2007 med hur det ser ut på Eskortplats, som är en av de dominerande webbplatserna inom området.

Kön, ålder och nationalitet i annonserna

Majoriteten av de som annonserar på internet är kvinnor, och den andelen är något högre i 2014 års internetkartläggning jämfört med 2007 (cirka 90 respektive 80 procent). Det är dock viktigt att återigen påpeka att manliga respektive kvinnliga säljare i huvudsak annonserar på olika platser på internet, och att det som har studerats i 2014 års internetkartläggning främst rör kanaler som vänder sig till män som vill köpa sexuella tjänster av kvinnor.

Ålder är en viktig variabel att kommunicera

Ålder är en viktig variabel när köpare och säljare kommunicerar om sexuella tjänster, och det används ofta i marknadsföringssyfte. Detta är tydligt i de diskussioner som förs bland både köpare och säljare i olika forum på internet [9] [3]. Uppgifter om ålder fanns i näst intill alla profiler och annonser som kartlades.

Åldern som uppges i annonserna tycks ha sjunkit jämfört med den förra kartläggningen 2007. År 2007 utgjorde åldersgruppen 18–30 år ungefär hälften av både kvinnorna och männen. År 2014 hade andelen stigit till cirka tre fjärdedelar [3].

Om åldern i annonsen stämmer överens med en persons faktiska ålder är svårt att säga. Att ange en viss ålder kan antas vara en ren marknadsföringsstrategi, där en lägre eller högre ålder är ett sätt att attrahera olika personer.

Osäkra uppgifter om nationalitet

Drygt 20 procent av annonsörerna uppger sig vara svenska, som är den vanligaste nationaliteten. Majoriteten av de personer som annonserar på internet anger dock en utländsk bakgrund, 77 procent, vilket är en ökning jämfört med den förra kartläggningen. De vanligaste nationaliteterna bland dessa är spansk, italiensk, engelsk, brasiliansk och afrikansk¹².

Det finns i dag inga andra uppgifter om att spanska eller italienska kvinnor skulle utgöra stora delar av gruppen sexsäljare i Sverige. Däremot är det känt att en stor andel, främst kvinnor, som identifierats inom människohandel och prostitution i Sverige och i övriga Västeuropa, är av rumänskt ursprung [34]. Likaså är det sedan tidigare känt av polisen att nigerianska kvinnor får sitt första Schengenvisum i Spanien och Italien. En annan förklaring kan vara att personerna beskrivs eller beskriver sig som spanska eller italienska av marknadsföringsskäl [1].

Fördubbling av annonser från hbtq-personer

I likhet med 2014 års internetkartläggning visar kartläggningen av hbtq-personer samma år en ökning av annonser. Det handlar närmare bestämt om en fördubbling när det gäller både män och transpersoner, sedan den förra kartläggningen av hbtq-personer 2010. År 2014 påträffades 275 annonser med män som erbjöd sex mot ersättning via någon form av eskortannons, antalet annonser om sex mot ersättning från transpersoner var 61 till 134, vilket är mer än en fördubbling [4].

12. I annonserna anges inte nation utan Afrika som ursprung.

Hbtq-annonsörerna är främst unga och utländska

Två tredjedelar av annonsörerna som påträffas i hbtq-kartläggningen uppger en ålder mellan 21 och 30 år. Det är ungefär samma åldersfördelning som i kartläggning från år 2010, där majoriteten var i åldersintervallet 21 till 30 år. Dessa båda kartläggningar indikerar att det är vanligast att unga personer har sex mot ersättning, och att det avtar med stigande ålder. Men i likhet med 2014 års kartläggning går det inte att säga om åldern i annonsen stämmer överens med personens faktiska ålder.

I RFSL:s rapport *Osynliga synliga aktörer* berättade flera informanter att den första gången de fått ersättning för sex var i tidiga tonåren, och då inte genom att de hade annonserat, kontakten hade i stället skett via bekanta eller att de hade blivit erbjudna ersättning för sex [9]. Flera av de intervjuade berättade att de några år senare själva börjat använda internet för att få kontakt med personer som gav ersättning för sexuella tjänster.

Enligt den senaste kartläggning av hbtq-personer anger drygt hälften av annonsörerna att de kommer från något land i Europa, vanligast Sverige (cirka 40 procent). Andra länder som uppges är Spanien, Tjeckien, Italien och Tyskland. Uppgifterna om etnicitet och nationalitet är ibland svårtolkade utifrån hur olika annonsörer presenterar sig själva, som exempelvis ”latino”, ”afrikan” eller ”mediterranean” [4].

Skillnader och likheter i marknadsföringen av sexuella tjänster

När kvinnor annonserar om sexuella tjänster till män på internet sker detta ofta i form av kommersiella annonser på eskortwebbplatser. Annonserna syftar främst till att nå så många människor som möjligt, som kan erbjuda pengar för sexuella tjänster. Webbplatserna är lättillgängliga, kräver oftast ingen registrering och vem som helst har möjlighet att söka på dem. På dessa webbplatser har det funnits relativt få annonser från hbtq-personer och män som erbjuder sex till män. Hbtq-personer erbjuder i stället främst sex mot ersättning till män på olika internetcommunities, som exempelvis det svenska forumet Qruiser och det internationella forumet Planetromeo, enligt hbtq-kartläggning år 2014.

På Qruiser skiljer sig marknadsföringen från den heterosexuella prostitutionen på så sätt att annonseringen vanligen inte sker öppet. I stället antyds den till exempel på olika sätt i en användares presentationstext, och förfrågningar och erbjudanden om sex mot ersättning förmedlas oftast via privata meddelanden. Den mest troliga förklaringen är att Qruiser inte är tänkt att fungera som en eskortsida eller liknande utan är ett nätforum för hbtq-personer.

Annonserna om sex mot ersättning på Planetromeo påminner till sin utformning mer om annonseringen på de eskortsidor där annonser om sex mot ersättning från kvinnor till män förekommer. Även dessa annonser innehåller information om priser, ålder, nationalitet och etnicitet och vilka sexuella tjänster de erbjuder.

Svårt att kartlägga kommunikationen på sociala medier

Kommunikationen om sexuella tjänster sker även på sociala medier. För att få kunskap om detta område lät Socialstyrelsen och Länsstyrelsen i Stockholms län ett omvärldsbevakningsföretag göra en kartläggning [3].

Kartläggningen visar att det finns relativt lite kommunikation om sexuella tjänster *som går att kartlägga*, det vill säga som ligger öppet för allmänheten att ta del av. I kartläggningen kunde dock ett trettiotal aktiva Facebook-konton och något färre Twitterkonton identifieras där det fanns kommunikation om sexuella tjänster. Dessa kanaler används framför allt för att hänvisa till andra kommunikationsformer, huvudsakligen telefonnummer och webbplatser där information om sexuella tjänster finns [1, 3].

Olika förklaringar till att börja ha sex mot ersättning

Frågan om vad som ligger bakom att en enskild person tar steget att börja ha sex mot ersättning har inget enkelt och entydigt svar, utan kan se olika ut för varje enskild individ.

En persons första steg in i att sälja sexuella tjänster kan ske i samband med en kaotisk livssituation med inslag av droger, många sexuella relationer och avsaknad av stabila relationer. Ibland kan det också handla om en traumatisk kris i samband med ett sexuellt övergrepp, dödsfall eller skilsmässa [35].

Själva debuten har också beskrivits i forskningen som en följd av mer eller mindre tillfälligheter, till exempel i samband med att personen har blivit erbjuden ersättning på chattforum eller via andra kanaler på internet. En annan vanlig ingång kan vara att personen arbetar på en strippklubb eller med telefonsexverksamhet. Att bli övertalad av sexköparen är en annan förklaring som nämns i 2011 års befolkningsundersökning. Där uppgav 38 procent av de som hade erfarenhet av sex mot ersättning att övertalningen i hög grad eller i mycket hög grad påverkade händelsen.

Sex mot ersättning som följd av sexuella övergrepp

Forskarna Hedin och Månsson har studerat vägen in i och ut ur sex mot ersättning [36]. Vid en genomgång av internationell forskning fann de olika förklaringar till att börja sälja sex. Den ena är den ganska allmänt förekommande teorin att sexuella övergrepp i barndomen är den mest avgörande faktorn för att ha sex mot ersättning senare i livet.

Enligt denna så kallade psykodynamiska traumateori kan sex mot ersättning förstås som en repetition av tidigare traumatiska erfarenheter och upplevelser som utgör ett led i en överlevnadsstrategi. Att ha sex mot ersättning blir ett sätt att själv försöka ta kontrollen över det

som sker, men upprepningarna leder i stället till ytterligare traumatisering och en djupgående känsla av hopplöshet och kontrollförlust. Författarna konstaterar att de internationella studierna pekar på en förekomst av sexuella övergrepp i personernas bakgrund som varierar mellan 30 och 70 procent. I 2011 års befolkningsundersökning var det 19 procent av männen som uppgav att de hade sådana erfarenheter [2]. En gymnasiestudie med 3 000 elever visade däremot att hela 78 procent av de som hade erfarenhet av sex mot ersättning också hade varit utsatta för sexuella övergrepp [11].

Komplex samverkan mellan individen och samhälleliga faktorer

Den andra förklaringsmodellen som Hedin och Månsson identifierat beskriver steget till att börja ha sex mot ersättning som ett resultat av flera samverkande faktorer [36]. Individens samspel med omvärlden betonas. Enligt detta synsätt ligger inte orsakerna till att personen har sex mot ersättning hos individen, utan i samhälleliga faktorer som efterfrågan, marknad och maktförhållanden mellan könen. Orsakskedjan beskrivs som mer komplex, och tanken om en direkt länk mellan tidig utsatthet för sexuella övergrepp och sex mot ersättning avvisas [37].

Enligt denna så kallade driftingsteori bygger steget in i sex mot ersättning på en serie erfarenheter och händelser som förstärker känslan av utanförskap och bristande tillit. Stigmatiseringen uppfattas här som en viktig, ibland avgörande, faktor och betydelsen av internaliseringen¹³ av en avvikande självuppfattning och dålig självkänsla [36].

Att börja att ha sex mot ersättning beskrivs enligt denna teori som ett slags ”run-away-beteende”, där ungdomar har flytt från en svår hemmiljö och hamnar i avvikande miljöer där deras sårbarhet utnyttjas [36]. Detta beteende är förenat med risker för sexuell utsatthet. Hedin och Månsson konstaterar att de flesta forskare verkar vara överens om att ”tidigare erfarenhet av utnyttjande och övergrepp främjar en självuppfattning som underlättar att dessa personer har sex mot ersättning, dvs. man använder sin kropp för sexuella tjänster i syfte att få icke sexuella fördelar som tillhörighet, gemenskap, pengar eller andra materiella fördelar” [36].

13. Internalisering är införlivning av andras tankar, värderingar och reaktionssätt i den egna personen.

Även bland de intervjuade i Socialstyrelsens kartläggning från 2010 sågs run-away-beteendet som en förklaring till att de började sälja sexuella tjänster. Berättelser om tidig utsatthet och utanförskap framkom även i några av de åtta individuella intervjuerna som Socialstyrelsen genomförde våren 2010.

Behov av pengar

Att få pengar för försörjning, konsumtion och tillgång till droger har i olika sammanhang lyfts fram som ett viktigt skäl till att sälja sex [2, 9]. Så kan också vara fallet för personer som vistas i Sverige tillfälligt¹⁴ eller på illegala grunder, och som saknar andra möjligheter att försörja sig. Eftersom en persons ekonomiska situation kan variera över tid kan också det ekonomiska incitamentet att sälja sex göra det. Försäljning av sexuella tjänster kan vara ett sätt att försörja sig under en kortare period i livet eller att uppnå social status [38] [20] [7].

För personer som identifierar sig som transsexuella kan sex mot ersättning vara ett sätt att få pengar till könskorrigeringar. Men de sexuella tjänsterna kan även fungera som en bekräftelse i rollen som kvinna eller man [39] [40].

Även 2011 års befolkningsundersökning visade att behovet av pengar kan vara en förklaring. Knappt hälften av de som hade erfarenhet av att ha sålt sexuella tjänster uppgav att de var utan arbete eller pengar vid senaste tillfället de hade sålt sex, och att det var en bidragande faktor till händelsen. Denna omständighet var vanligare hos kvinnorna (69 procent) än hos männen (33 procent) [2].

Sexuell nyfikenhet

Sexuell nyfikenhet kan också vara ett skäl till att prova på sex mot ersättning.

Av männen i 2011 års befolkningsundersökning uppgav 29 procent att de har stark sexuell lust, vilket bland annat föranledde sex mot ersättning. Ingen av kvinnorna uppgav detta som en bidragande faktor [2].

14. EU-migranter från Rumänien som erbjuder sexuella tjänster på gatan är en grupp som uppmärksammas av Mika Malmö.

I en enkätundersökning till personer som säljer sexuella tjänster genomförd av Rose Alliance¹⁵ svarade däremot 48 procent att sexuell nyfikenhet var ett en viktig anledning till att börjat sälja sexuella tjänster. Majoriteten av de som svarade på enkäten var kvinnor [13].

Särskilda skäl bland unga hbtq-personer

Unga hbtq-personer kan vara sårbara om de har blivit negativt bemötta från sina föräldrar, när dessa inte accepterar sitt barns könsidentitet eller sexuella läggning. Det visar en studie från RFSL [41]. Enligt internationella studier är upplevelser av diskriminering från föräldrar och andra familjemedlemmar ett återkommande tema, vilket i sin tur leder till att hbtq-personer flyr från sina hemförhållanden [42, 43]. Att börja sälja sex blir ett sätt att finansiera sitt uppehälle men också att finna ny gemenskap och ett socialt sammanhang [38]. Män som har sex mot ersättning med andra män ser dock inte alltid detta som något problematiskt. Det kan vara ett sätt att uppnå mål i livet, till exempel finansiera en resa eller dryga ut studiemedlet [9, 20].

15. Rose Alliance är en organisation för sex- och erotikarbetare i Sverige. Rose Alliance är emot all kriminalisering av sexuella handlingar mot ersättning som sker mellan samtyckande, myndiga personer samt kriminalisering av tredje part.

Olika problem kräver olika stöd och hjälp

Personer som har sex mot ersättning är en heterogen grupp med varierande behov av stöd och hjälp. Behoven påverkas av faktorer som personernas ålder, etniska och socioekonomiska bakgrund och deras olika erfarenheter av att ha sålt sexuella tjänster.

Personer som har erfarenhet av att sälja sex vittnar dock om en alltför ensidig syn på dem som grupp, och de har svårt att känna igen sig i den gängse bilden. Till exempel varierar upplevelsen av att sälja sex mycket från person till person. Vissa tycker att det är övervägande positivt medan andra tycker att det negativa dominerar. De flesta kan dock berätta om både positiva och negativa erfarenheter [9].

I detta avsnitt beskrivs olika problem och hjälpbehov som kan vara förknippade med att sälja sex. Flera av dessa problem är komplexa och överlappar varandra.

Våldsutsatthet

Många kvinnor som säljer sex utsätts för våld, inte bara av köpare utan också av män som de lever med. Kvinnor med missbruks- och beroendeproblematik lever ofta i våldsamma relationer och har svårare än andra kvinnor att bryta upp från destruktiva och våldsamma relationer [5].

Socialtjänsten, kvinnokliniker och våldtäktsmottagningar är verksamheter som kommer i kontakt med många kvinnor som har utsatts för våld i samband med att de sålt sex. I Socialstyrelsens intervjuer beskrev personal vid kvinnoklinikerna dessa kvinnor som mycket utsatta men också svåra att nå och etablera kontakt med. Efter ett akut omhändertagande kommer kvinnorna sällan tillbaka för uppföljning eller för samtal med kurator [5].

Mer än en tredjedel av kvinnorna som sålt sex uppgav att det hade förekommit våld i någon av deras parrelationer jämfört med drygt en tiondel bland kvinnor som inte sålt sex, visar 2011 års befolknings-

undersökning [2]. Bland män som hade sålt sex var det också vanligare att det förekom våld i en parrelation men skillnaden mellan de som inte hade sålt sex och de som hade gjort det var inte lika stor som bland kvinnorna.

Enligt ASI-kartläggningen utsätts även personer med missbruk och med inkomst från försäljning av sex oftare för psykisk, fysisk och sexuellt våld jämfört med övriga missbrukare [6]. Kvinnorna i missbruk är mer våldsutsatta än männen. Hela 89 procent av kvinnorna hade misshandlats i någon form, och nära hälften av kvinnorna uppgav att de hade blivit misshandlade i alla tre avseenden: fysiskt, psykiskt och sexuellt. Det kan jämföras med övriga kvinnliga missbrukare där andelen som varit utsatta för misshandel var drygt 20 procent.

Bland män i missbruk som sålde sex hade dubbelt så många utsatts för fysisk misshandel jämfört med gruppen missbrukande män i övrigt. Det var också betydligt vanligare att de som sålde sex även utsattes för sexuellt våld [6].

Män som utsatts för våld avstår ofta från att anmäla detta till myndigheter av rädsla för stigmatisering vilket kan göra dem till ett ”lätt byte för kriminalitet och övergrepp” [20]. Även transpersoner riskerar att utsättas för våld i samband med att de har sex mot ersättning [15].

Våldsutsatthet är något som också berörs i RFSL:s rapport *Osynliga synliga aktörer*. Ett fåtal informanter berättar om sexuella övergrepp och om situationer där köpare har blivit våldsamma. En kvinna berättar till exempel att hon har hamnat i situationer med sexuellt våld som hon inte har kunnat ta sig ur, men att hon har arbetat upp en säkerhetsstrategi för att inte hamna där igen.

Informanterna i RFSL:s studie vittnar också om att våld och sexuella övergrepp är svåra att bearbeta och stå ut med. Ett sätt att hantera övergreppen har varit att normalisera dem och att intellektuellt och känslomässigt övertyga sig själva om att det som har hänt inte var så farligt eller konstigt [9].

Jag upplevde det som, när jag var 14, 15, att det var normalt att bli tvingad. Att bli fysiskt tvingad, det som vi idag kallar för våldtäkt. Det blev normalt, och det blir det till slut. Sen vet du ju att det är fel, nånstans. Men det är fortfarande det som är normalt.

Exemplet synliggör en brist på respekt för sig själv som kan påverka förmågan och viljan att sätta sexuella gränser. I studien berättar flera som har denna typ av erfarenheter att det mest destruktiva i hela situationen är bristen på självrespekt och den låga självkänslan [9].

Psykisk och fysisk ohälsa

Många personer som har erfarenhet av sex mot ersättning lider också av psykiska problem. Kvinnor som har erfarenhet av sex mot ersättning visade sig ha fler psykiska symptom än de som inte hade denna erfarenhet. Bland män kunde inte denna skillnad påvisas [2].

Av ASI-kartläggningen (se avsnitt om *Personer med missbruk- och beroendeproblem*) framkom det att personer som har både missbruksproblem och erfarenheter av sex mot ersättning mår psykiskt sämre än övriga personer i missbruk. De hade till exempel psykiska störningar och allvarliga psykiska symtom, och det gällde både kvinnor och män. En hög andel av kvinnorna hade också haft självmordstankar den senaste tiden och nästan hälften av kvinnorna hade försökt att ta livet av sig. Risken för nya självmordsförsök bedömdes uppenbar. Det framgick också att kvinnorna och männen var ”underbehandlade” eller sällan hade fått psykiatrisk vård, trots att de hade stora psykiska problem [6].

Vid Socialstyrelsens intervjuer i 124 verksamheter framkom att kvinnor med multiproblem inklusive erfarenheter av sex mot ersättning ofta har stora fysiska vårdbehov och att de är högkonsumenter av vård [5]. Detta uppgavs vara en följd av ett liv i utsatthet, med sex mot ersättning, missbruk, våld och droger under lång tid. Kvinnorna beskrevs som problembelastade med dålig fysisk och psykisk hälsa, negativa erfarenheter av hälso- och sjukvården och svårigheter att få tillgång till behövlig vård, inte minst psykiatrisk [5].

Internationella studier ger belägg för att den psykiska ohälsan är stor bland personer som säljer sex. Jämfört med resten av befolkningen fann författarna stora skillnader i den psykiska ohälsan [44, 45].

De psykiska problemen kan yttra sig på en rad olika sätt [46]. Till exempel kan personer som säljer sex plågas av ångest. En av de faktorer som bidrar till att fortsätta med sex mot ersättning är att det har en förmåga att dämpa denna ångest. Andra problem är depressioner, åtstörningar och självskadebeteende [46].

De som skadar sig med sex

En grupp som har lyfts inom forskningen de senaste åren är personer, ofta barn och unga, som skadar sig själva genom sex. Det är svårt att säga om denna grupp har ökat eller inte, men sannolikt har ökad kunskap lett till att dessa personer uppmärksammats i högre grad.

Sex som självskada har definierats som: "... ett mönster av att söka sig till sexuella relationer som innebär att man skadar sig själv, fysiskt och psykiskt. Beteendet orsakar starkt signifikant lidande eller försämrad funktion i skolan, arbetet eller på andra viktiga områden" [12].

Begreppet är omdiskuterat, främst utifrån att skadan tillfogas av någon annan. Oftast syns inte heller skadorna. Vissa personer upplever dock att begreppet tydligt beskriver deras upplevelse.

Kunskapen om de som skadar sig genom destruktivt sex är ännu liten och än så länge saknas större tillförlitliga studier om ämnet.

För mer läsning om sex som självskadebeteende, se avsnittet *De som skadar sig med sex* i Socialstyrelsens utbildningsmaterial *Sex mot ersättning. Barn och unga* [47].

Missbruk och beroendeproblematik

Sex mot ersättning i kombination med missbruk och beroendeproblematik förknippas främst med kvinnor som befinner sig i gatuprostitution för att finansiera ett tungt missbruk [15, 19]. Utöver missbruk kan personerna också lida av fysisk och psykisk ohälsa och ibland vara hemlösa.

När det gäller kvinnliga narkotikamissbrukare finns ofta föreställningar som är förknippade med stereotypa nidsbilder [48]. Till denna bild hör också att kvinnliga narkotikamissbrukare säljer sex på gatan. Antalet kvinnor i missbruk som säljer sexuella tjänster i gatumiljö har dock minskat under de senaste åren och undersökningar visar att långt ifrån alla finansierar sitt missbruk genom att sälja sex [1, 48, 49].

Både män och kvinnor som sålt sex har en högre drogkonsumtion, vid tidpunkten för undersökningen, än män och kvinnor som inte sålt sex, visar 2011 års befolkningsundersökning.¹⁶ Kvinnor som har erfarenhet av sex mot ersättning visade sig även ha en högre generell alkoholkonsumtion jämfört med kvinnor som aldrig hade sålt sexuella tjänster. Män som hade sålt sex hade däremot ingen högre alkoholkonsumtion än män som inte sålt sex.

16. 14 respektive 19 procent jämfört med 4 respektive 2 procent.

En utsatt grupp av kvinnor som har erfarenhet av sex mot ersättning är de som är intagna på anstalt. En fjärdedel av kvinnorna hade deltagit i sexuella handlingar mot ersättning och nästan alla av dessa (94 procent) hade ett missbruk. Detta visar Kriminalvårdens studie som bygger på intervjuer med kvinnor som var dömda till fängelse två år eller mer under 2009 och 2010 [1].

Kvinnor i missbruk är en grupp som även flera verksamheter inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården kommer i kontakt med [5]. Socialstyrelsens intervjuer med yrkesverksamma visade att det var få av dem som kallade det för prostitution när kvinnorna använde sex i utbyte mot droger. En person som intervjuades uttryckte det så här: ”Det är något som ingår i spelet i missbrukskretsar” [14]. En kvinna berättar i en intervju om hur hon upplevt att fokus i kontakten med myndigheter och i behandlingen främst hamnat på missbruket, inte på hennes erfarenheter att ha sålt sex [7].

Män som har missbruks- och beroendeproblematik och erfarenhet av sex mot ersättning är en osynlig grupp som sällan har kontakt med myndigheter i frågor som rör sex mot ersättning [5]. Uppgifter om män som har sex mot ersättning kan komma fram långt senare, när vuxna män berättat att de i unga år finansierat sitt missbruk genom att sälja sex till äldre män. En av de intervjuade som började sälja sex under högstadietiden menade nu i vuxen ålder att det kunnat vara anorlunda om han fått hjälp av socialtjänsten på ett tidigt stadium [7].

Frågan om det är sex mot ersättning som leder till missbruk eller om det är missbruket som leder till sex mot ersättning har diskuterats i forskningen, men inte heller den ger några entydiga svar. Forskare betonar att det inte går att fastställa ett entydigt samband – både sex mot ersättning och missbruk är komplexa företeelser [50].

Intellektuell funktionsnedsättning

Personer med intellektuell funktionsnedsättning behöver information, kunskap och redskap för att kunna sätta gränser och för att själva kunna välja vad de vill och inte vill göra [14]. För omgivningen gäller det att hitta en balans där man inte överbeskyddar personen med funktionsnedsättning, men samtidigt förhindrar att han eller hon råkar illa ut. Ett sätt är att lära honom eller henne att själv ta ansvar för riskbedömningen i stället för att någon annan ska göra det [51].

Risk att utsättas för hiv och sexuellt överförbara sjukdomar

Flera studier har belyst det sexuella risktagandet hos olika grupper. I en studie av Larsdotter beskrivs män som säljer sex som mer sexuellt risktagande, till exempel genom att de har oskyddad sex och att de har fler sexpartner jämfört med andra män som har sex med män [39]. En fjärdedel av de män som sålt sex till män hade dessutom inte testat sig för hiv, och hälften av dem kände inte till hiv-statusen hos sina senaste sexpartner.

I en studie vid 21 SiS-institutioner uppgav majoriteten av klienterna, 59 procent, att de under de senaste sex månaderna inte hade använt kondom vid sexuella kontakter. Inte heller de som sålde sex använde kondom i någon större utsträckning [52].

ASI-kartläggningen visade däremot att flertalet med både missbruksproblem och erfarenheter av sex mot ersättning hade hivtestat sig (12 av 15 män och 65 av 73 kvinnor). Ingen av dem uppgav heller positivt testresultat [6].

Flera av dem som arbetar riktat mot personer som säljer sex, till exempel vid sprutbytesverksamheten i Malmö, menar att kvinnor som säljer sex är välinformerade om smittskydd, att de är noga med att skydda sig och att de har kondomkrav på sina kunder [5].

I en enkätundersökning till personer som säljer sexuella tjänster svarade drygt hälften att de aldrig haft samlag utan kondom. Majoriteten av informanterna lät inte heller den ekonomiska situationen påverka strategier kring säker sex och kondom användning. En knapp femtedel menade däremot att en dålig ekonomi påverkar hur de praktiserar säker sex när de träffar kunder [13].

Försörjningsproblem

För vissa personer som säljer sex kan inkomsterna vara viktiga för försörjningen och överlevnaden, för andra tycks pengarna sakna reell betydelse. För personer som vistas i Sverige på illegala grunder kan inkomsten vara central. Detsamma gäller för de som vistas i Sverige under en kortare tid för att tjäna pengar, exempelvis EU-migranter [40].

Även för personer som har missbruks- eller beroendeproblem kan inkomsten från försäljning av sex vara viktig. Det är en marginaliserad grupp med avsevärda försörjningsproblem. Personerna i denna grupp försörjer sig i hög utsträckning genom olaglig verksamhet och ekonomiskt bistånd från socialtjänsten [6]. ASI-kartläggningen visar att av de kvinnor och män som uppgav att de haft inkomst av försäljning av sex den senaste månaden var det knappt 10 procent som försörjde sig på försäljning av sexuella tjänster [6]. Kartläggningen visade dock också att nästan samtliga saknade inkomster från lönearbete eller arbetslöshetskassa. En klar majoritet, cirka 60 procent, fick i stället ekonomiskt bistånd från socialtjänsten och knappt hälften hade inkomster från olaglig verksamhet. Försörjningsmönstret var tämligen likartat för både männen och kvinnorna.

För andra grupper framstår inte försörjning vara det primära motivet till att ha sex mot ersättning. Pengarna från de sexuella tjänsterna används snarare till att dryga ut kassan eller för att uppnå social status [20] [9] [7].

Psykologiska och känslomässiga problem

I ett flertal studier beskrivs att personer som säljer sex ofta upplever sig som helt ensamma med sina erfarenheter av att ha haft sex mot ersättning [9, 13, 53]. De upplever att dessa erfarenheter till varje pris måste döljas och är en hemlighet som de tvingas bära på. Skammen inför omvärlden är något som måste hanteras både när det gäller aktuella erfarenheter och erfarenheter som ligger långt tillbaka i tiden. Rädslan över att dömas av såväl myndigheter som partner och nära anhöriga är ständigt närvarande.

I RFSL:s rapport *Osynliga synliga aktörer* berättar många informanter om känslor av äckel och skam i anslutning till att de har haft sex mot ersättning. De berättar också om svårigheter förknippade med att inte kunna tala med någon, vare sig vänner eller professionella, och om den ensamhet de då känner. Många informanter berättar även hur de har försökt hantera dessa känslor genom att förtränga dem.

Ytterligare en studie är *En annan horisont*, som bygger på enkäter till personer som har erfarenhet av sex mot ersättning. Där uppger flera informanter att en av nackdelarna med att sälja sex är att det är betungande att tvingas leva ett dubbelliv [13]. En informant menar

att det är påfrestande att ständigt ljuga om något hon egentligen inte skäms för, men känner att det är nödvändigt ”för att bli behandlad som en vuxen människa” [13]. Flera informanter uppger även att det är svårt att känna förtroende i mötet med myndighetspersoner, när de samtidigt känner att det krävs att de ljuger för att inte bli ifrågasatta. Om de väljer att berätta om sina erfarenheter, eller om det framkommer på annat sätt, så upplever flera att det kan användas emot dem och att deras trovärdighet ifrågasätts i kontakt med myndigheter [13].

Vilka behov finns?

Ett kunnigt, professionellt och fördomsfritt bemötande, är de behov som oftast tas upp, både i intervjuer med personer som har mött de som har sålt sex, i ideella organisationer och bland yrkesverksamma. Personer som har egen erfarenhet av sex mot ersättning känner ofta att de inte vågar berätta om sin situation i kontakten med hälso- och sjukvården och socialtjänsten.

I studier, intervjuer och kartläggningar har även följande behov nämnts [9, 13, 40, 53]

- möjlighet att bearbeta känslor inför och erfarenheter av sex mot ersättning genom samtalsstöd eller traumabehandling
- kontakt med hälso- och sjukvård
- hjälp med att etablera kontakt med andra hjälpinsatser
- stöd av andra i samma situation
- hiv-prevention och STI-testning (sexuellt överförbara sjukdomar)
- missbruks- och beroendevård.

Hos en del personer har behovet av att bearbeta sina erfarenheter av att ha sålt sex blivit tydligt i samband med att de får behandling för sitt drog- eller alkoholmissbruk. Flera av de intervjuade betonade vikten av att få hjälp att hantera negativa känslor och självförakt [53]. Intervjupersonerna talar om positiva effekter av gruppbehandling och att dela erfarenheter och att ta hjälp av andra i en förändringsprocess [53]. Andra former av social kontakt med personer i samma situation kan vara stärkande och en viktig del i en bearbetningsprocess [40].

Just behovet av att hantera negativa känslor och självdestruktivitet är något som belyses i både RFSL:s rapport *Osynliga synliga aktörer* och Socialstyrelsens individuella intervjuer [7, 9]. Personer som har erfarenhet av sex mot ersättning kan även ha ett behov av att få behandling för att bearbeta traumatiska upplevelser av att ha sålt sex eller av tidigare sexuell utsatthet [46] [54].

Hjälp med att etablera kontakt med andra hjälpinsatser

Personer som har erfarenhet av sex mot ersättning kan behöva många typer av stöd och hjälp, även utanför det som gäller försäljning av sexuella tjänster. De kan till exempel behöva ekonomiskt bistånd, hjälp med skuldsanering, sjukvård (akut- eller specialistvård), boende, arbete eller annan sysselsättning, utbildning, etablering i Sverige (migrationsinformation), provtagning (hiv och sexuellt överförbara sjukdomar), kondomer, samtalskontakter och behandling som syftar till förändring [46]. Det finns också behov av att göra vardagliga saker tillsammans med andra i samma situation, gå på museer etc. Ibland kan det vara tungt att på egen hand ta tag i allt detta, och därför kan personerna behöva stöd i kontakterna [54].

Kvinnor som har erfarenhet av sex mot ersättning efterfrågar även information om infektioner och provtagning. De har också frågor som rör graviditet, abort, preventivmedel, avsaknad av lust, klimakteriebesvär och kontakten med sjukhus. Överlag efterfrågar kvinnorna ofta stöd och hjälp med myndighetskontakter som inte fungerar bra [54].

I kapitlet *Vem gör vad?* beskrivs olika verksamheter dit enskilda kan vända sig för att få hjälp och stöd.

Att sluta sälja sex – en process där stöd kan behövas

Beslutet att sluta sälja sex är kantat av en rad olika ställningstaganden och många gånger genomgripande förändringar i personens liv och livsföring. Det kan innebära olika utmaningar under och efter uppbrottet från att sälja sex, till exempel att bearbeta erfarenheter både emotionellt och kognitivt samt att hantera skammen som är förbunden med rollen som ”prostituerad”.

En annan utmaning för personen som slutar sälja sex är att under kortare eller längre tid leva i en marginalsituation mellan två olika livsmönster. Det handlar också om att kunna hantera intima och nära relationer. Slutligen handlar det om att hitta kraft och resurser inom och utanför sig själv för att bygga upp ett nytt liv [36]. Dessa utmaningar kan medföra en viss tveksamhet till att bryta upp från att sälja sex, vilket kan försvåra processen.

Det är oftast flera omständigheter som samverkar och leder fram till själva beslutet att sluta sälja sex [36]. I forskningen har man identifierat några kritiska faktorer som, i samspel med varandra, har betydelse för kvinnor i uppbrottsprocessen:

- *Kritiska händelser* – livsavgörande vändpunkter som fungerar som ögonöppnare, det kan vara såväl traumatiska som positiva händelser. Händelserna leder fram till ett personligt behov av förändring och att handla utifrån det.
- *Strukturella faktorer* – materiella villkor, som tillgång till bostad, utbildning och arbete. Även samhällets attityder och sexhandels villkor och mekanismer har betydelse.
- *Relationsbundna faktorer* – informella relationer och socialt nätverk men också professionellt stöd.
- *Individuella drivkrafter och resurser* – egen kapacitet och egna intressen, förmåga att drömma och fantisera samt anpassningsstrategier.

Behov av stöd störst vid uppbrottet

Behovet av professionella stödinsatser kan vara som störst vid själva uppbrottet och tiden närmast efteråt, när krisreaktioner i form av skamkänslor och självförakt kan uppstå. Under denna fas kan personen bland annat behöva hjälp med att bearbeta sina erfarenheter av att ha haft sex mot ersättning. Stödet och behandlingen ger personen möjlighet att förändra sin självbild och att mobilisera resurser för att bygga upp ett nytt liv. Behovet av professionell samtalsbearbetning kan finnas flera år efter uppbrottet [36].

Personer som har erfarenhet av sex mot ersättning söker oftast hjälp av en rad andra skäl än en tydlig önskan om att sluta sälja sexuella tjänster. Att sluta sälja sex är som sagt en process, inte bara när det gäller själva beslutet utan också när det gäller stöd och hjälp efter det att man har slutat. Det kan handla om allt från att minska sin exponering för potentiella och faktiska köpare, hitta en ny försörjningskälla, bryta upp från partner och vänner, till mer långtgående terapeutisk behandling eller hjälp till missbruksbehandling [14] [40].

För de som har haft goda inkomster från att ha sålt sex och som vill komma in på den ordinarie arbetsmarknaden kan omställningen bli svår. Att lämna livet med att sälja sex innebär bland annat en ekonomisk omställning ofta med lägre inkomster. Dessutom kan det vara problematiskt för personen att komma in på arbetsmarknaden om han eller hon saknar utbildning eller har stått utanför den reguljära arbetsmarknaden under en längre tid. Det kan till exempel vara svårt att svara på frågor från arbetsförmedlare eller ekonomihandläggare om hur man har försörjt sig eller vad man har för arbetslivserfarenhet. Som redan framgått tidigare är erfarenhet av sex mot ersättning ett tungt stigma som personer oftast inte vill tala om. ”Det är inget man tar upp i sitt CV”, som en av intervjudeltagarna uttryckte det [7].

Personer som säljer sex och vill lämna den situationen behöver alltså hitta andra möjligheter till försörjning. I den omställningsprocessen har socialtjänsten en central roll till exempel med hjälp att ansöka om skuldsanering och stöd i kontakterna med Arbetsförmedlingen. Även hälso- och sjukvården har en viktig roll med exempelvis missbruksbehandling och traumabehandling.

För transpersoner och homo- och bisexuella män och kvinnor som har sex mot ersättning är det centralt att det finns hbtq-kompetens i hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Utan denna kompetens har personerna svårt att känna förtroende för att söka hjälp med att sluta sälja sex [9].

Barn till föräldrar som har sex mot ersättning

Det finns inte någon samlad kunskap om sambandet mellan sex mot ersättning, föräldraskap och föräldrars omsorgsförmåga.

Det går alltså inte att säga generellt vad det innebär för ett barn att leva med en förälder som har sex mot ersättning eller vilket behov av stöd och skydd som barnet kan ha i sådana situationer.

Föräldrar som har sex mot ersättning har varierande livsvillkor och omsorgsförmåga och därför är det problematiskt att betrakta erfarenheter av sex mot ersättning som en riskfaktor i sig.

Att bedöma om barnen far illa

Föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets behov är central när det gäller att bedöma om ett barn riskerar att fara illa. Mellan ytterligheterna fullgott föräldraskap och klart bristfälligt föräldraskap finns en gråzon av tillräckligt bra föräldraskap. För att bedöma ett barns situation behöver man utöver att identifiera risker för barnet även identifiera kompenserande faktorer, skyddsfaktorer, som kan finnas i barnets eller familjens nätverk.

Föräldrar med erfarenheter av sex mot ersättning är ingen homogen grupp, och konsekvenserna för deras barn kan variera. Det går därför inte att identifiera särskilda tecken hos barn som lever med föräldrar som är involverade i sex mot ersättning.

Barn till föräldrar som har sex mot ersättning kan vara i riskzonen för att fara illa, precis som barn till föräldrar med missbruks- eller beroendeproblem, barn till psykiskt sjuka föräldrar och barn till föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar.

Men i stället för att definiera riskgrupper är det mer fruktbart att utgå från de risk- och skyddsfaktorer som finns hos barnet självt, i familjen, i närmiljön och på samhällsnivå. Det är ändå alltid omständigheterna i det enskilda fallet som avgör om det finns behov av socialtjänstens insatser.

Läs mer i *Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen*, utgiven av Socialstyrelsen.

Att tänka på när du möter barnen

- Uppfattar jag barnets situation som problematisk? Varför?
- Misstänker jag att barnet far illa?
- Ska jag eller bör jag göra en anmälan till socialtjänsten?
- Hur kan jag förmedla mina tankar och iakttagelser till förälder och barn?
- Hur kan jag fråga?
- Vad är mitt ansvar utifrån mitt uppdrag?
- Ska jag förmedla kontakt till någon annan verksamhet?

Dessa barn är en osynlig grupp

Barn som lever med föräldrar som erbjuder sex mot ersättning är till stor del en osynlig grupp inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten, enligt en kartläggning som Socialstyrelsen genomförde 2010 [5].

I enstaka fall kan skolan och barn- och ungdomspsykiatrien få veta att föräldrar erbjuder sex mot ersättning genom att barnen själva berättar. Yngre barn kan berätta för en lärare som de har förtroende för, men ju äldre barnen blir desto mindre tycks de vilja avslöja. I kartläggningen framkom även några fall där socialtjänsten kände till att föräldern hade erbjudit sex mot ersättning. Det handlade dels om placerade barn där skälet till placeringen var föräldrarnas missbruk i kombination med att han eller hon erbjöd sex mot ersättning, dels om anmälningar om barn som misstänktes fara illa bland annat på grund av att en förälder erbjöd sex mot ersättning [5].

Föräldrarnas erfarenheter av att sälja sex är alltså ofta en osynlig omständighet. Den måste dock tillmätas den betydelse den har i det enskilda fallet, men utan moraliserande inslag.

När ska man anmäla?

Oavsett vilken situation barnet befinner sig i, är det misstanken eller kännedomen om att barnet far illa som är utgångspunkten för att en anmälan ska eller bör göras till socialnämnden, enligt 14 kap 1 § första stycket och 1 c § i socialtjänstlagen.

Att reflektera över

- Hur kan du som yrkesverksam handskas med dina känslor och tankar kring föräldraskap och sex mot ersättning?

För mer information om att anmäla oro för barn, se Socialstyrelsens handbok *Anmäla oro för barn, stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare*. På Socialstyrelsens webbplats finns även informationsfilmer om att anmäla oro för barn.

De som köper sex

Befolkningsstudier visar att runt 8 procent av befolkningen någon gång gett ersättning för sex. I den senaste studien hade 7,5 procent av männen och inga (0 procent) av kvinnorna någon gång under sitt liv gett ersättning för sex. Enligt studien hade 0,8 procent av männen köpt sex de senaste 12 månaderna. Det betyder runt 24 000 män i hela befolkningen [1].

En majoritet bland dem som köpt sex har gjort det mellan en och tre gånger och de flesta, åttio procent, uppgav att det senaste sexköpet hade skett utomlands [2].

Under 2014 lagfördes 601 personer för brott mot sexköpslagen enligt statistik från Brottsförebyggande rådet, Brå.

Det finns ingen säker kunskap om hur många vuxna som köper sex av barn och unga. Under 2014 misstänktes¹⁷ 18 män för köp av sexuell handling av barn under 18 år och 101 män för utnyttjande av barn för sexuell posering, enligt Brås statistik [55].

Vilka är de?

Vilka är då dessa personer, företrädesvis män, som köper sex? En socialsekreterare vid Stockholms stads verksamhet för Köpare av sexuella tjänster, Kast, säger så här om sina erfarenheter av att möta män i samband med att de grips för sexköp [56]:

Sammanfattningsvis är köparna jag möter män som är väl integrerade i samhället. De är oftast mellan 35 och 55 år, med arbete, familj och barn. De representerar ett tvärsnitt av befolkningen, kommer från alla samhällsklasser, politiska riktningar, religiösa samfund och har alla typer av yrken. Det gemensamma är att de köpt sex och att de nu hamnat i en existentiellt laddad situation där de tvingas erkänna sina mörkare sidor samtidigt som de slåss för att bevara ansiktet.

17. Med misstänkt person avses i Brås statistik att en straffmyndig person (15 år eller äldre) av polis eller åklagare anses skäligen misstänkt och att brottsmisstanken kvarstår efter avslutad utredning.

Denna erfarenhet bekräftas av 2011 års befolkningsundersökning om att sälja och köpa sex i Sverige som visar att män som köpt sex inte skiljer sig från män som inte köpt sex när det gäller inkomst, sysselsättning och utbildning. Fler män som hade köpt sex rapporterade dock en förhöjd alkohol- eller drogkonsumtion, fler traumatiska händelser under uppväxten och förekomst av våld i pågående eller tidigare parrelationer. De levde ofta ett aktivt sexuellt liv med många sexpartners, ett aktivt användande av internet i kärleks- och sexuella syften, men även en förhöjd förekomst av ett tvångsmässigt sexuellt beteende [2].

Personalen vid Köpare av sexuella tjänster, KAST erbjuder samtalsstöd i den kris som uppstår när köpare grips av polis. KAST är en verksamhet inom socialtjänsten och finns i Malmö, Göteborg och Stockholm. Personalen möter till stor del en traditionell form av sexhandel där sex byts mot kontanter, efter annonsering och överenskommelser via internet. Däremot möter de inte köpare under 20 år och inte heller män som köper sex av män.

Enligt socialsekreterarens erfarenhet har männen ofta börjat intressera sig för objektifierande former av sex som pornografi, i puberteten [56].

Köp av sex kan utvecklas till en form av fixering som växer till ett beroende som männen inte förmår bryta, en slags berusningscirkel. De lägger ansvaret för sitt handlande utanför sig själva, ser sig som offer. När de blir avslöjade är de flesta trots allt lättade över att få prata om hemligheten med någon. Socialsekreteraren betonar vikten av att som professionell bortse från det moraliska, att inta en hållning som underlättar för personen att berätta [56]:

Som professionell kan man aldrig underskatta graden av skam. Ödmjukhet och respekt behövs för att möta en människa som tar mod till sig att berätta.

Kontakten tas ofta via internet

På internet förekommer det en mängd personer, till övervägande del män, som vill träffa unga, både flickor och pojkar, som visar det minsta intresse för kontakt [57].

Kontakten kan börja helt oskyldigt och den unga kan vara naturligt nyfiken på kontakt, förälskelse och sex. Tillvägagångssätten kan skifta, från utstuderad så kallad grooming¹⁸, det vill säga då kontakt tas stegvis för att få barnet att knyta an känslomässigt i syfte att senare kunna utsätta barnet för sexuellt övergrepp, till mer rakt på sak.

För den som oroas av sitt sexuella intresse för yngre personer kan internet också vara ett lämpligt medium för att anonymt söka hjälp för att bemästra problemet. Det finns vuxna som känner sexuell dragning till barn och som önskar hjälp, men det saknas kunskap om hur stor gruppen är. En del vänder sig till vården, till exempel genom att ringa den nationella hjälptelefonen PrevenTell [58].

18. Grooming är straffbelagt genom bestämmelsen om kontakt med barn i sexuellt syfte i 6 kap 10 a § BrB.

Att fråga är att se

Ofta tycker personal inom socialtjänst och hälso- och sjukvården att det är svårt att ta upp frågan om eventuella erfarenheter av sex mot ersättning. De vet inte hur och när de ska ställa frågan, de kan oroa sig för svaret och hur de ska hantera det. Att fråga om en persons utsatthet kan även antas kränka personens integritet. Men att fråga är att se och därmed bekräfta personen [23]. Det handlar om att våga lyssna och att kunna ta emot personens berättelse.

Budskapet från intervjuade, både unga och vuxna, med erfarenhet av sex mot ersättning är entydigt: De önskar att någon hade frågat specifikt om sex [7, 23, 9, 59].

Budskap från personer som har haft sex mot ersättning:

- Det viktigaste är att fråga.
- Bemötandet är avgörande för att våga fortsätta berätta.

I intervjuer och samtal har flera unga berättat om den besvikelse de känt över att de inte fått berätta om vad de varit med om. Så här säger en flicka i en studie [60].

Hon väntade på att jag skulle säga något och jag väntade på henne. Hon har ändå betalt för att prata, inte vara tyst. Fattar inte att ni tror att det bara är att prata om nåt man tycker är jobbigt och inte är så stolt över. Ja, jag skär mig, super och lägger ut bilder när jag knullar, men varför ska jag berätta det.

Bli tryggare i att fråga

Personer som har sex mot ersättning behöver inte definiera sig som sexsäljare eller prostituerade, vilket medför att frågor om just sådana erfarenheter ofta får nekande svar. Det kan vara både lättare och bättre att ställa frågor som fokuserar på ersättningen i stället för utförandet av en sexuell handling: ”Har du varit med om att få något för sex, till exempel pengar, alkohol, kläder eller bostad?” eller ”Har du fått något i utbyte mot sex?” [9].

Sex är allmänt sett en privatsak och kan därför vara svårt att ta upp i ett professionellt samtal. Inom socialtjänsten kan man till exempel ha en föreställning om att personer som har erfarenhet av sex mot ersättning är traumatiserade personer som kräver kvalificerad terapeutisk behandling, och att den behandlingen faller utanför den egna verksamheten, vilket inte behöver vara fallet [22]. Att fråga och lyssna på svaret och stanna kvar i samtalet är en viktig del i att hjälpa personer som vill ha stöd och hjälp med erfarenheter av sex mot ersättning.

Det finns också en föreställning om att det är mer skamfyllt att ha ”utsatt sig själv, sålt sig själv” och därför kan det bli svårare att prata om än om till exempel sexuella övergrepp [61].

Hitta tillfällena att fråga

En möjlighet i vissa verksamheter är att ställa frågor om sex till exempel i samband med provtagning för hiv och sexuellt överförbara sjukdomar. Detta gäller främst de patienter som återkommer många gånger för att testa sig, och de som testar sig sent efter det förmodade smittillfället. Ett annat tillfälle att fråga är vid de samtal som en kurator har med patienter som fått positivt provsvar på en könssjukdom. Dessa samtal kan ge anledning att fråga vidare, och särskilt i de fall personen inte kan lämna uppgifter om sina sexuella kontakter vid kontaktsparning.

Att erbjuda och genomföra provtagningar för exempelvis könssjukdomar kan också vara ett sätt att nå och ställa frågor till personer i missbruk som i övrigt är omotiverade till samtal och kontakt. Det kan vara den enda regelbundna kontakt som en man eller kvinna som säljer sex är intresserad av att ha. En barnmorska berättar [5]:

Sen har vi det här med vaccination mot Hepatit B till exempel, är man i missbruksvården kan man få det gratis. Det är också ett erbjudande, där man öppnar för en kontakt. Det gäller att kunna ge någonting för att få ett förtroende. Och då har vi som barnmorskor både möjlighet att ta prover, ge provsvar, ge vaccination, för kvinnor: cellprovstagning, preventivmedel som man behöver förnya recept på och komma på kontroller för. Ofta är det en bra öppning till vidare kontakt att man har det här hälsofrämjande perspektivet.

Inom missbruks- och beroendevården finns det flera skäl till att ställa frågor om sex mot ersättning, bland annat i samband med frågor om finansieringen av ett missbruk. Till exempel ingår det frågor om ”inkomst av prostitution” i kartläggningsinstrumenten ASI (Addition Severity Index) och DOK (dokumentations- och utvärderingssystem inom missbruksvården). Det kan underlätta att fråga utifrån dessa formulär eftersom frågorna ställs systematiskt till alla klienter.

På kvinnoklinikerna kan våldtäkt, våldutsatthet och psykisk ohälsa vara indikatorer för att gå vidare och ställa frågor om erfarenheter av sex mot ersättning. Även inom socialtjänsten, barn- och ungdomspsykiatri och ungdomsmottagningar kan det finnas anledning att ställa frågor om sexuellt risktagande och om erfarenheter av att ha fått ersättning för sex. Detta gäller till exempel ungdomar med begynnande missbruksproblem, ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning, ungdomar på rymmen från institutioner och ungdomar som är utsatta för fysiskt våld och sexuella övergrepp.

Bemötandet är centralt

Ett gott bemötande i socialtjänsten och hälso- och sjukvården är generellt sett en av de viktigaste faktorerna för att utveckla en mer jämlik hälsa, vård och omsorg [62].

Personer som säljer sex är ofta marginaliserade och stigmatiserade i vårt samhälle. De riskerar också att internalisera den synen på sig själva, vilket leder till skamkänslor och självanklagelser. Hur den enskilde blir bemött av yrkesverksamma är då centralt, eftersom ett bra bemötande kan minska känslorna av skuld och skam.

Det är viktigt att poängtera att personer som säljer sex kan ha behov av stöd och hjälp oavsett hur de själva betraktar omständigheterna kring sina handlingar. Det är av stor vikt att inte se personer som säljer sex som enbart offer, utan också ta fasta på den styrka de har. Det bidrar till att minska den enskildes vanmakt över sin situation och att öka känslan av att ha eget värde, kontroll över sitt dagliga liv och en möjlighet att ändra sina livsbetingelser [19].

Normkritik

En norm är något som anses vanligt och inte brukar ifrågasättas, och att följa den innebär fördelar. Ofta blir fördelarna först synliga för personer som bryter mot normen, de som lever efter normen är ofta inte medvetna om dem. Ju färre normer en person passar in i, desto mer begränsat blir hans eller hennes handlingsutrymme.

När man möter klienter och patienter är det viktigt att ha en normkritisk förståelse av företeelsen sex mot ersättning. Det visar både tidigare forskning och RFSL- Ungdoms senaste kunskapsunderlag [17]. Den normkritiska förståelsen kan röra kön, könsidentitet, könsuttryck, sexuell läggning, kommunikationskanaler, upplevelser hos personer som får ersättning för sex och anledningar till att ha sex mot ersättning.

En normkritisk förståelse handlar om att se och ifrågasätta de normer som påverkar personers möjligheter att leva som de önskar. Det handlar även om att bli medveten om hur normer påverkar en själv, ens handlingar och bemötande. Ett bra sätt att bemöta patienter och klienter är att utgå ifrån att alla som man möter kan vara hbtq och att bekräfta alla identiteter som självklara och viktiga.

För mer läsning om unga hbtq-personer hänvisar vi till *Sex mot ersättning. Utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga*. Socialstyrelsen, 2015. Läs mer om normkritik på till exempel www.umo.se eller www.mucof.se.

Erfarenheter av bemötande

Personer som har erfarenhet av att sälja sex uttrycker ofta en besvikelse över att ingen har vågat närma sig problemet, trots att de många gånger har haft tidiga kontakter med socialtjänsten och andra instanser, och trots att de upplevt att de sänt ut tydliga signaler om att de behövt hjälp [7].

När en person i Socialstyrelsens individuella intervjuer hade kontakt med hälso- och sjukvården och socialtjänsten upplevde hon att de inte hade kunskap om frågor som rör sex mot ersättning och att de hade svårt att bemöta hennes erfarenheter [63].

Andra intervjuade har liknande erfarenheter av att personal känt sig besvärade av att prata om sex överhuvudtaget. En del yrkesverkssamma har blivit generade och har skyndat på för att ”bara gå vidare till nästa punkt som man ska prata om” [7].

Det finns även exempel på bra bemötande. En kvinna beskrev sin kontakt med Mikamottagningen som mycket värdefull [63].

Då var det ganska kaotiskt runt en då, Det som jag tyckte var viktigt och som jag har tyckt hela tiden det var att de aldrig var dömande oavsett vad man berättade och hur illa det än var, alltså om det var någon som hade gjort en illa eller om det var, ah men hur jag än kände eller vad som än hade hänt så kände jag alltid att jag kunde säga till henne sen när vi väl började prata och det tyckte jag var skönt med henne.

Ta hand om svaret

Lika viktigt som att våga ställa frågan och att formulera den på ett öppet sätt, lika viktigt är det naturligtvis att ta hand om svaret. Det handlar om att ha tid att lyssna, att ta emot berättelsen, hel eller i delar, att återkomma till ämnet vid nästa träff och att finnas kvar. Tänk också på att utgå från individens upplevelse och att ha ett stöttande perspektiv – kort sagt att ta emot förtroendet på ett bra sätt utan att döma.

Våra egna fördomar kan ställa till det och att som yrkesverksam ta sig rätten att tycka till om den enskildes liv kan stoppa en berättelse [23]. Ett tips är att inte kategorisera en persons upplevelser utifrån den egna förståelsen [59].

En informant i RFSL:s *Osynliga synliga aktörer* berättar om en positiv upplevelse [9]:

De har ju bara försökt hjälpa mig, de har ju inte sagt att jag är dum i huvudet. Som kompisarna har sagt. Det har inte känts som att de dömt mig och därefter har jag känt att jag kan gå tillbaks dit och få hjälp. Så det är jätteviktigt tycker jag, att man inte känner sig dömd av någon.

Utgå inte från att alla som har sex mot ersättning vill sluta med det eller att det gör det mot sin vilja. De kan betrakta det som ett eget val som de själva tagit initiativ till. Att utgå från att personen utsatts för tvång kan öka skammen eller känslan av att vara missförstådd, vilket i sin tur kan försvåra den fortsatta kontakten [59].

Var försiktig med att visa egna känslor. Det är viktigt att inte visa avsky eller förskräckelse över det som en person berättar. Genom att vara medkännande men saklig visar du att du kan ta emot berättelsen [59]. Som yrkesverksam i olika positioner kan man skygga inför svaret ”ja, jag har erfarenhet av sex mot ersättning”. Det är lätt att tänka ”hjälp, vad gör jag nu, det här klarar jag inte, vem kan jag skicka vidare till?”. Men det viktigt att inse att du är utvald och har fått ett förtroende. Och då är det kanske inte den bästa åtgärden att snabbt skicka personen vidare. Reflektera över nedanstående exempel och diskutera gärna i arbetsgruppen.

Mathilda

Mathilda är 23 år, har en intellektuell funktionsnedsättning och bor på ett gruppboende. Hon får besök av många män och det finns misstankar om att hon säljer sex. Mathilda har någon form av underlivsinfektion och vill ha hjälp med det.

Du har kommit i kontakt med Mathilda i din verksamhet.

- Hur bemöter du Mathilda?
- Hur lägger du upp samtalet med henne?
- På vilket sätt kan du ge stöd och hjälp till Mathilda i din verksamhet?
- Vilken information behöver Mathilda?
- Vilken information behöver du?
- Vad måste du göra utifrån ditt uppdrag och ansvar?

Mikael

Mikael är 24 år och har en rad olika problem som huvudvärk och sömnsvårigheter. Han lever i en relation där han utsätts för psykiskt och fysiskt våld. Mikael dricker alkohol så gott som dagligen. Hans huvudsakliga inkomstkälla är att sälja sexuella tjänster via annonser och kontaktforum på internet. Mikael uttrycker en önskan om att få hjälp med att sluta sälja sex.

Du har kommit i kontakt med Mikael i din verksamhet.

- Hur bemöter du Mikael?
- Hur lägger du upp samtalet med honom?
- På vilket sätt kan du ge stöd och hjälp till Mikael i din verksamhet?
- Vilken information behöver Mikael?
- Vilken information behöver du?
- Vad måste du göra utifrån ditt uppdrag och ansvar?

Att samtala

Samtal med en person som har tagit emot ersättning för sex kan ha olika syften, beroende på individens behov och beroende på inom vilken verksamhet samtalen äger rum. Samtalen kan handla om att ge information, att hänvisa vidare, att utreda sakförhållanden eller att ge stöd eller behandling. Beroende på syftet och det egna uppdraget kommer samtalen naturligtvis att se olika ut.

Tydlighet och struktur ger trygghet i samtalet

Två viktiga aspekter i dessa samtal är tydlighet och struktur. Det innebär bland annat att du som yrkesverksam är tydlig med inom vilka ramar samtalen sker och med din roll och relation till personen du möter. Andra betydelsefulla inslag är att fokusera på personens behov och att aktivt och nyfiket lyssna på hans eller hennes egen berättelse.

Grundläggande för kontakten är att skapa ett tillitsfullt klimat så att personen vill och vågar berätta om sina erfarenheter av att sälja sex. Det kan ta lång tid att skapa den tilliten. Om du med dina frågor förmedlar att du har tidigare erfarenhet av problemet och att du därmed också kan hantera svaren, så kan det bidra till att personen vågar berätta om obehagliga och farliga upplevelser som han eller hon tidigare inte talat om [64].

Erfarenheter från bedömningsinstrumentet Addiction Severity Index, ASI i missbruks- och beroendevården har visat att det som bidrar till att samtalsmiljön uppfattas som trygg, är de förutbestämda frågorna i intervjun, den tydliga arbetsformen och den uppmärksamhet som klienten ges [65]. Om intervjuaren har erfarenhet och vana av att arbeta med ASI bidrar det också till att klienten lättare vågar anförtro sig om sin situation.

Öppenhet och lyhördhet en förutsättning

För att kunna hjälpa en person som har erfarenhet av att sälja sex är det också viktigt att du som yrkesverksam dels förstår fenomenet rent allmänt, dels är öppen och vill undersöka personens egen upplevelse och definition av sin situation. Utan hänsyn till personens egen förståelse av sina handlingar kan samtalet lätt utvecklas till två monologer, där personen ger uttryck för en syn och du en annan. Det är viktigt att du inte låta din egen oro och vilja att ”hjälpa” stå i vägen för ett öppet utforskande av personens situation. Lyhördhet och bekräftelse är förutsättningar för en bra dialog. I en sådan dialog kan det också skapas en förståelse av vilka mekanismer som ligger till grund för att personen säljer sexuella tjänster [66].

Det kan behövas flera besök för att våga berätta. Därför är det viktigt med kontinuitet, att personen till exempel får träffa samma handläggare eller behandlare.

Även om din verksamhet inte är rätt plats för djupare samtal om sex mot ersättning, kan det ändå vara bra att hålla kvar kontakten i ett inledande skede. Kanske kan det bli aktuellt för dig att följa med som stöd till socialtjänsten eller barnmorskan.

En viktig aspekt som kan falla bort är personens kroppsliga och medicinska behov. I en akut situation kan det bli aktuellt för dig att ta initiativ till och eventuellt följa med till en medicinsk undersökning.

Att tänka på i samtalen

Att vilja se, att vilja veta och att våga fråga är grundläggande förutsättningar för att kunna identifiera och hjälpa en person i svåra situationer. Nedan följer ett antal punkter som är bra att tänka på i samtal med personer som kan ha erfarenhet av sex mot ersättning [23, 66–68].

- Våga lyssna och ta emot utan att själv bli drabbad, och stå ut med personens berättelse.
- Visa respekt och bekräfta personens berättelse. Bjud in till ett förutsättningslöst samtal.
- Kom ihåg att det kan upplevas som svårt och skamfyllt att berätta om eventuella erfarenheter av sex mot ersättning. Det bygger på att det finns en förtroendefull kontakt, och för detta krävs ofta tid.
- Använd de ord som personen själv använder för att beskriva sina handlingar och sin situation – utan att för den skull använda ord som du själv inte känner dig bekväm med.
- Använd neutrala uttryck, till exempel *partner*.
- Utgå inte från att personen känner till vad som är lagligt eller olagligt.
- Utgå från personens egen upplevelse av sin situation.
- Utgå inte från att det handlar om att han eller hon har blivit tvingad att sälja sex, det kan öka skammen eller känslan av att vara missförstådd.
- Visa inte aversion eller förskräckelse över det som personen berättar. Förvåning eller förskräckelse kan bekräfta farhågorna om hur annorlunda eller ”fel” han eller hon är.
- Visa trygghet inför frågor om sex, och ha beredskap att ta emot information även om du kan uppleva den som ”ovanlig”.
- Ta reda på vilket stöd och vilken hjälp personen själv efterfrågar.
- Var beredd att träffa personen vid något mer tillfälle. Boka in ett nytt möte.

Samtal med föräldrar till minderåriga barn

Om det finns barn med i bilden kan det finnas anledning att ställa frågor med utgångspunkt från detta.

Genom att ställa frågor ger du föräldern en möjlighet att välja att berätta eller inte berätta om sin livssituation. Det är viktigt att visa att du kan och är beredd att tala med föräldern om hans eller hennes situation och eventuella problem kring sex mot ersättning. Det kan också ge föräldern en möjlighet att fundera på om han eller hon vill berätta vid ett senare tillfälle.

Grunden för ett sådant samtal är att vara icke-dömande och att visa föräldern respekt [69]. Kom ihåg att det inte är försäljningen av sexuella tjänster i sig som avgör om en förälder kan tillgodose barnets behov eller inte. Syftet med samtalet är i stället att ta reda på om och hur familjen behöver stöd och att informera om att stödet så långt möjligt ska utformas i samförstånd med föräldern och barnet.

En viktig fråga är förstås om föräldern efterfrågar någon hjälp och i så fall vilken. Om han eller hon vill ha hjälp, för egen del eller för barnet, är det angeläget att du som professionell vet vad du själv och din verksamhet kan göra men också vad andra verksamheter har att erbjuda.

Vid misstanke om att barnet kan fara illa kan en anmälningsskyldighet till socialtjänsten föreligga (se 14 kap 1 § SoL).

Vem gör vad?

I detta avsnitt redogörs kortfattat för vad olika verksamheter kan ge för stöd och hjälp när det gäller personer som har sex mot ersättning.

Utgångspunkten för en kontakt med en person som säljer sex är att ta del av personens uppfattningar och önskemål om stöd och hjälp. Tänk på att det kan ta tid innan någon vill eller kan berätta om dessa erfarenheter och eventuella hjälpbehov. Mer om bemötande och samtal finns i de föregående två kapitlen.

De exempel på insatser som ges i detta avsnitt bygger, utöver de krav som lagen ställer, också på den kunskap som hämtats in genom forskning och i intervjuer med yrkesverksamma och med enskilda personer som säljer sex.

Nedan följer en beskrivning av olika verksamheter som kan komma i kontakt med personer som har sex mot ersättning. I de fall en person har många behov krävs sannolikt insatser från flera håll, vilket också visar på behovet av att myndigheter och olika aktörer samverkar.

Socialtjänsten

Socialtjänsten kan komma i kontakt med personer som har erfarenhet av sex mot ersättning på olika sätt, till exempel genom uppsökande verksamhet, eller via hälso- och sjukvården. Personer som har denna erfarenhet kan även ha kontakt med socialtjänsten i ärenden som inte är relaterade till sex mot ersättning utan kan handla om andra saker, till exempel ekonomiskt bistånd eller missbruk och beroende.

När socialnämnden får kännedom om något som kan föranleda någon åtgärd av nämnden ska den utan dröjsmål inleda en utredning¹⁹. Får socialnämnden kännedom om att ett barn kan ha utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående eller bevittnat våld eller andra övergrepp mot en närstående ska socialnämnden utan dröjsmål inleda en utredning om barnets behov av stöd och hjälp.²⁰

19. 11 kap. 1 § SoL.

20. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd SOSFS 2014:4 om våld i nära relationer.

När det gäller vuxna är huvudregeln att det krävs samtycke för att kunna inleda utredning. Undantag gäller dock för sådana fall där det inte kan uteslutas att den enskilde är i behov av vård.²¹ När det gäller barn som kan vara i behov av skydd och stöd har socialnämnden ett långtgående utredningsansvar och utredningen kan genomföras oberoende av vårdnadshavarens inställning.²²

Socialnämndens utredning syftar till att belysa vilket behov av insatser som finns. För mer information om hur utredningen går till se Socialstyrelsens handbok utreda barn och unga – handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen.

Varierande behov kräver olika insatser

I vissa fall kan en person som har erfarenhet av sex mot ersättning ha en rad olika behov, och då krävs ofta fler och sammansatta insatser. I andra fall kan det handla om ett tillfälligt behov av insatser. Exempel på insatser som kan ges är samtalskontakt i form av kris-, motiverings- och behandlingssamtal. Insatserna kan också omfatta ekonomiskt bistånd, stöd till anhöriga, stöd vid rättsprocesser, missbruksbehandling, tillfälligt boende och att förmedla kontakten till andra myndigheter eller frivilligorganisationer.

Personer som säljer sex kan vara utsatta för våld och när det gäller personer som är utsatta för *våld eller övergrepp i en nära relation* har socialtjänsten *ett särskilt ansvar*. Av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer (SOSFS 2014:4) framgår att socialnämnden bör kunna erbjuda stöd och hjälp i form av information och råd vid kontakt med andra myndigheter, t.ex. hälso- och sjukvården, polisen och Skatteverket, förmedling av kontakt med frivilligorganisationer och andra aktörer samt hjälp med att ordna permanent boende. Vidare framgår att socialnämnden vid behov ska erbjuda stöd och hjälp i form av lämpligt tillfälligt boende.²³

Den våldsutsatta kan även ha behov som är av akut karaktär, det vill säga något som är nödvändigt att tillgodose omgående, till exempel ett tillfälligt boende eller omedelbara behov av ekonomiskt bistånd. Den våldsutsatta kan även behöva hjälp med att kontakta hälso- och sjukvården eller Polismyndigheten.

21. Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, Lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

22. Proposition Stärkt stöd och skydd för barn och unga. 2012/13:10 s. 55 f.

23. SOSFS 2014:4 7 kap 1 och 2 §§.

Hjälp kan också behövas med att ge eventuella barn stöd i den akuta situationen. Ett beslut om akuta hjälpinsatser kan tas under pågående utredning.

Enligt allmänna råd i 7 kap. SOSFS 2014:4 bör socialnämnden ha beredskap att kunna handlägga ett ärende om ekonomiskt bistånd som gäller en våldsutsatt person och är akut.

Om en person säljer sex och samtidigt har en *intellektuell funktionsnedsättning* och har behov av insatser kan personen beviljas insatser enligt SoL. Det är viktigt att ta hänsyn till, och samordna, om eventuella insatser enligt LSS pågår parallellt med insatser enligt SoL.

När det gäller en gravid kvinna kan det i sammanhanget vara värt att påpeka att socialtjänsten inte kan vidta tvångsåtgärder mot henne till skydd för det väntade barnet. Tvångsåtgärder kan bara användas om kvinnans situation är sådan att det finns förutsättningar för ett ingripande mot henne med stöd av lagen (1988:870) *om vård av missbrukare i vissa fall*, LVM, eller lagen (1991:1128) *om psykiatrisk tvångsvård*, LPT. Socialnämnden kan inte heller i förväg besluta att barnet ska omhändertas vid födseln. Ett sådant beslut kan fattas först när barnet fötts.

Vad gäller för ekonomisk bistånd?

Bedömningen av den enskildes rätt till ekonomiskt bistånd görs utifrån vilka egna inkomster hon eller han har och om dessa är tillräckliga för att uppnå en skälig levnadsnivå. Rätten till ekonomiskt bistånd är dock inte kravlös. Reglerna innebär att var och en i första hand är skyldig att själv försöka tillgodose sin försörjning. Den som är arbetsför ska exempelvis stå till arbetsmarkandens förfogande för att ha rätt till ekonomiskt bistånd. De krav som ställs på den enskilda måste dock anpassas efter individuell förmåga och förutsättningar och vilken situation den det gäller befinner sig i.

En förutsättning för rätt till ekonomiskt bistånd är att behovet inte kan tillgodoses på annat sätt²⁴.

Det ekonomiska biståndet är välfärdssystemens yttersta skyddsnät vars uppgift är att träda in vid korta perioder av försörjningsproblem²⁵. I arbetet med ekonomiskt bistånd är det socialtjänstens

24. Enligt 4 kap. 1 § SoL.

25. Regeringens proposition 1979/80:1 Om socialtjänsten och Regeringens proposition 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen.

huvuduppgift att stödja personer så att de kan klara sin varaktiga försörjning på egen hand²⁶. Den andra uppgiften är att ge ekonomiskt bistånd till dess att självförsörjning är uppnådd. Socialtjänsten behöver därmed ha två fokus i kontakterna med enskilda personer, dels den ekonomiska situationen, dels vilka insatser som behövs i övrigt.

När socialtjänsten får kännedom om att en person försörjer sig genom försäljning av sexuella tjänster kan det handla om att försöka hjälpa och motivera personen att inte betrakta inkomst från sexuella tjänster som en fortsatt försörjningskälla. Exempelvis att tillsammans med den enskilde arbeta för att hitta en annan försörjning än försäljning av sexuella tjänster samt att uppmärksamma eventuella hjälpbehov utöver pengar. För personer som har skulder kan socialtjänsten också ge råd när det gäller ekonomi och hjälpa till med ansökan om skuldsanering hos Kronofogden.

I ett akut skede kan skyddsbehovet vara det primära och socialnämnden bör i dessa fall göra undantag från huvudprincipen vid inkomstberäkning och inte heller hänvisa till makars försörjningskyldighet om den ena parten är eller har varit utsatt för våld eller andra övergrepp av den andra parten. Se även *Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd* SOSFS 2013:1.

Tillsammans med skäliga kostnader för vissa andra behov avgör riksnormen nivån på försörjningsstödet. Beloppen bestäms av regeringen inför varje nytt kalenderår²⁷ och gäller som miniminivå för de behov som försörjningsstöd ska täcka²⁸.

Hälso- och sjukvården

Verksamheter inom hälso- och sjukvården som kan komma i kontakt med personer som säljer sex är till exempel smittskyddsmottagningar, kvinnokliniker, vuxenpsykiatri och den allmänna hälso- och sjukvården. Utgångspunkten är att dessa verksamheter i högre grad måste reflektera över när man ska ställa frågor till patienter om deras eventuella erfarenhet av att sälja sex, för att ta reda på deras stöd- och hjälpbehov.

26. Enligt SoL.

27. 2 kap. 1 § socialtjänstförordningen (2001:937).

28. 4 kap 3 § SoL.

Nedan ges exempel på insatser till personer som säljer sex som verksamheterna kan behöva tillgodose. Exempelen på insatser bygger bland annat på kunskap som inhämtats från forskning, intervjuer med yrkesverksamma och enskilda personer som säljer sex (se även kapitlet *Olika problem kräver olika stöd och hjälp*).

Smittskyddsmottagningar

Smittskyddet har en central uppgift när det gäller att fånga upp personer som säljer sex. Att erbjuda möjlighet till testning av sexuellt överförbara sjukdomar (STI) är viktigt för att så tidigt som möjligt identifiera hiv eller andra STI:er, detta gäller inte minst män som har sex med män mot ersättning.

Personer som säljer sex har behov av tydlig information och rådgivning om smittorisker, smittvägar och regelbunden testning för hiv och STI. Det är särskilt angeläget att nå unga och män som säljer sex till män med denna information.

Kvinnosjukvården

Kvinnokliniker och barnmorskemottagningar möter många kvinnor som säljer sex, i samband med preventivmedelsrådgivning, gynekologiska undersökningar, graviditet, abortrådgivning och våldsutsatthet. Sexualitet och sexuell hälsa är en naturlig del i arbetet vid en kvinnoklinik och en bra ingång när det gäller att upptäcka och ge information och stöd till kvinnor och unga vuxna kvinnor. Även situationer när det förekommer våld kan ge anledning att ställa frågor om sexuell utsatthet.

Det finns verksamheter i storstäderna som arbetar riktat mot den här gruppen kvinnor, till exempel vårdcentraler för hemlösa. Dessa verksamheter har stora möjligheter att fånga upp kvinnor som annars verkar dra sig för att söka kontakt med vården. En barnmorska vid en sådan riktad verksamhet sa så här [5]:

I den traditionella vården måste de smussla med sina liv. Ofta har dessa kvinnor hållit sig borta från den traditionella vården, de känner sig äckliga och har inte gått på kontroll eller på andra sätt misskött sin kropp.

Vuxenpsykiatri

Vuxenpsykiatrin behöver uppmärksamma unga vuxna och vuxna med erfarenheter av att sälja sex. Dessa personer kan behöva samtalskontakt relaterat till sina erfarenheter av sex mot ersättning, men också hjälp att bearbeta tidigare utsatthet. De kan även behöva stöd under och efter uppbrottet. Personer som säljer sex och som har missbruks- och beroendeproblematik kan ha stora behov av stöd och hjälp av psykiatri, eftersom det bland dessa kan finnas personer med svåra psykiska störningar och allvarliga psykiska symtom [53, 70].

Missbruks- och beroendevården

Det finns ett samband mellan missbruks- och beroendeproblem och erfarenheter av sex mot ersättning [6]. Därför är det relevant att man i missbruks- och beroendevården ställer frågor om hur drogerna finansieras, till exempel med hjälp av standardiserade och strukturerade intervjuer som exempelvis ASI. Det är särskilt angeläget att fånga upp ungdomar och unga vuxna. Samma sak gäller föräldrar med missbruks- och beroendeproblem som har hemmavarande barn, där det kan vara viktigt att också förmedla insatser till barnet genom att kontakta till exempel socialtjänsten.

Insatser inom missbruks- och beroendevården kan till exempel omfatta missbruksbedömning, olika behandlingsprogram och anhörigstöd.

Ungdomsmottagningar

Ungdomsmottagningarna har ofta erfarenhet av att samtala med ungdomar som har erfarenhet av sex mot ersättning, både unga som ger och som tar emot ersättning. Mottagningarnas ingång via kropp och hälsa samt fokus på sexualitet underlättar samtalet.

Ideella föreningar

Ideella föreningar som är verksamma inom området kan vara ett viktigt stöd för personer som har sex mot ersättning eller har varit utsatta för sexuell exploatering. Dessa organisationer upplevs många gånger som ett viktigt alternativ för personer som av olika skäl vill vara anonyma och inte kontakta myndigheter. Exempel på organisationernas insatser kan vara jourtelefoni, chattverksamhet, rådgivning, stöd och behandling.

Behov av samverkan

I arbetet med personer som har sex mot ersättning är det sannolikt flera aktörer involverade. Samverkan är därför viktig redan på ett tidigt stadium. I de fall en person som säljer sex har behov av insatser från både socialtjänsten och hälso- och sjukvården, förutsätter det ofta att huvudmännen samverkar. Det finns numera en bestämmelse (2 kap. 7 § SoL och 3 f § HSL) som innebär att kommunen och landstinget tillsammans ska upprätta en individuell plan när den enskilde har behov av insatser från båda huvudmännen. Det ska också påpekas att frivilligorganisationerna ofta är viktiga aktörer i denna samverkan. Syftet med samverkan är att individen ska få stöd från samhället utifrån en helhetssyn.

Rätten till likabehandling

EU-medborgare som vistas i Sverige under en kortare tid för att tjäna pengar på sex mot ersättning är en grupp som har ökat framförallt inom gatuprostitutionen [1]. Denna grupp är mycket utsatt och kan vara i behov av stöd och hjälp från socialtjänsten.

På samma sätt som socialtjänsten måste göra en bedömning av varje enskilt fall som gäller svenska medborgare som ansöker om bistånd så måste socialtjänsten i varje enskilt fall bedöma vilka biståndsinsatser som en biståndssökande EU/EES-medborgare kan ha rätt till.

EU-rättens princip om likabehandling innebär att en EU/EES-medborgare som bedöms ha uppehållsrätt i Sverige har rätt till socialt bistånd och andra sociala förmåner på samma villkor som svenska medborgare.

Alla personer som vistas i Sverige omfattas av bestämmelserna om kommunens yttersta ansvar för stöd och hjälp enligt 2 kap. 1 § socialtjänstlagen, (2001:453), SoL. Alla personer som vistas i en kommun har därför rätt att ansöka om ekonomiskt eller annat bistånd enligt bestämmelserna i SoL och att få sin sak prövad och avgjord genom ett formellt beslut. Om beslutet innebär avslag på en ansökan helt eller delvis, finns också en rätt att överklaga beslutet till förvaltningsdomstol.

Rätten att ansöka om bistånd och socialtjänstens skyldighet att pröva en ansökan gäller även för EU/EES-medborgare.

För socialtjänsten innebär EU-rättens likabehandlingsprincip att en EU/EES-medborgare eller familjemedlem som bedömts ha uppehålls rätt i Sverige har rätt till bistånd på samma villkor som svenska medborgare. Principen om likabehandling innebär också att socialtjänsten kan ställa samma krav på biståndssökande EU/EES-medborgare som på svenska medborgare vad gäller t.ex. skyldigheten att efter förmåga bidra till sin egen försörjning, att vara arbetssökande osv.

För mer information om *Rätten till socialt bistånd för medborgare inom EU/ESS-området* läs Socialstyrelsens vägledning med samma namn.

Hit kan du vända dig

Oavsett vilken position du har så kan du som yrkesverksam behöva rådgöra med experter när du möter personer som har erfarenhet av sex mot ersättning. I det här kapitlet presenteras ett antal aktörer som du kan vända dig till.

Mikamottagningar

Mikamottagningarna i Stockholm och Göteborg samt Mika Malmö har stor kunskap om samtal och stöd till personer med erfarenhet av sex mot ersättning. De ger även konsultstöd till yrkesverksamma.

Mottagningarna drivs av kommunernas socialtjänst och vänder sig till personer, oavsett könsidentitet, som har erfarenhet av sex mot ersättning. Mika Malmö har åldersgränsen 18 år, medan Mikamottagningen i Göteborg inte har någon nedre åldersgräns. Mikamottagningen i Stockholm tar emot personer från 16 år. Inom ramen för verksamheten i Stockholm finns även en medicinsk mottagning som erbjuder provtagning av sexuellt överförbara infektioner och möjlighet till medicinsk rådgivning med läkare eller psykiatriker.

Länsstyrelsen i Stockholm

Länsstyrelsen i Stockholm har regeringens uppdrag att vara nationell samordnare i arbetet mot människohandel med sexuella ändamål och prostitution. Bland annat samordnar de Nationellt Metodstödsteam mot prostitution och människohandel (NMT). I NMT ingår även Polismyndigheten, Mikamottagningarna i Stockholm, Göteborg och Mika Malmö samt Åklagarmyndigheten och Migrationsverket.

Resursperson i varje län

Länsstyrelserna i Sverige har skapat en länsstyrelsegemensam arbetsgrupp mot människohandel och prostitution (LAMP). Varje länsstyrelse har utsett en kontaktperson som deltar i LAMP, men som också agerar som kontaktperson för myndigheterna i sitt län.

Psykiatri

Psykiatri har en viktig uppgift att hjälpa personer att bearbeta aktuella krisreaktioner med också att bearbeta traumatiska erfarenheter av att ha varit utsatt. Behovet av stöd behöver inte bara vara kopplat till sex mot ersättning, det kan finnas andra behov, till exempel hjälp att bearbeta tidigare sexuella övergrepp. Det finns som tidigare nämnts ett samband mellan övergreppsproblematik och sex mot ersättning [11].

Ungdomsmottagningar

Ungdomsmottagningarna tar emot unga vuxna upp till 22–25 år, åldersgränsen varierar beroende på mottagning. Mottagningarna har ofta erfarenhet av att samtala med ungdomar som har erfarenhet av sex mot ersättning, både unga som ger ersättning och de som tar emot. Som yrkesverksam kan du rådgöra med närmaste ungdomsmottagning, eller kanske hänvisa eller följa med den unga dit.

Ungdomsmottagningen på nätet, www.umo.se, är ytterligare ett alternativ, både för dig som yrkesverksam som söker ytterligare information och för unga som söker svar på frågor.

RFSL

RFSL har stor kunskap om män som har erfarenhet av att ta emot ersättning för sex. De har även kunskap om transpersoner och om kvinnor som inte identifierar sig som heterosexuella men som har erfarenhet av sex mot ersättning med män. Ett tips till dig som yrkesverksam är därför att vid behov vända dig till någon av dessa organisationer.

Insatser för köpare av sex

KAST (köpare av sexuella tjänster) -verksamheten i Stockholm, Göteborg och Malmö är en del av den kommunala sociala omsorgen och erbjuder psykosocialt stöd. Kast vänder sig till personer som köper sex eller tidigare har gjort det och personer som har problem med pornografikonsumtion eller liknande.

Behandlingen på Kast syftar till att förebygga sexköp och annat problematiskt sexuellt beteende och kan sträcka sig över flera år. Kast erbjuder även anhörigstöd i form av samtal.

Verksamheten når enskilda via en nationell hjälplinje på telefon, webbplats på internet, annonsering i pressen och genom uppsökande arbete i samverkan med polisen.

Verksamheten vid de tre Kastenheterna har beskrivits och utvärderats i två rapporter [71, 72]. I rapporterna har bland annat följande slutsatser lyfts fram:

- Verksamheterna har huvudsakligen storstäderna som upptagningsområde. Personer som är bosatta utanför storstadsregionerna har inte tillgång till samma samhällsliga stöd.
- Det finns behov av ett förstärkt arbete riktat till personer som har köpt sex eller riskerar att köpa sex.

PrevenTell

PrevenTell är en nationell hjälplinje vid oönskad sexualitet, för personer som upplever sig ha tappat kontrollen över sin sexualitet, som känner oro för tankar och handlingar, eller för att skada sig själv eller andra. Den som ringer kan vara anonym. Även anhöriga eller den som oroas eller skräms av någons sexualitet kan ringa, liksom andra vårdgivare, myndigheter och organisationer.

Bakom PrevenTell står CASM – Centrum för andrologi och sexualmedicin vid Karolinska i Huddinge.

PrevenTell har byggt upp en nationell hänvisningsbank med ett nätverk av aktörer som kommer i kontakt med patientgruppen – akutpsykiatri, vuxenpsykiatri, barn- och ungdomspsykiatri, rättspsykiatri, beroendevården, habiliteringen, ungdomsmottagningar, mansverksamheter, mansjourer och privata aktörer som arbetar med sexologiska frågeställningar.

Resurser för dig som yrkesverksam

- Mikamottagningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö
- Kastmottagningar i Stockholm, Göteborg och Malmö, vänder sig till köpare
- Ungdomsmottagningar
- Nationella sekretariatet mot prostitution och människohandel vid Länsstyrelsen i Stockholm. Erbjuder konsultativt stöd och vägledning till myndigheter och frivilligorganisationer. Har en länkningsfunktion i ärenden som rör barn och vuxna som kan vara exploaterade för sexuella ändamål eller offer för människohandel. www.nmtsverige.se
- Närhälsan sexualmedicinskt centrum, Göteborg (SMC), mottagning med fokus på sexuella frågeställningar för alla över 23 år. SMC arbetar tvärprofessionellt i team, utifrån medicinsk och psykoterapeutisk kompetens, för att främja sexuell hälsa.
- SMC Pilen i Göteborg, hälsomottagning specialiserad på sexuell hälsa med inriktning mot ungdomar med alkohol- och drogproblem, samt personer med erfarenhet av sex mot ersättning.
- Centrum för sexuell hälsa, Malmö
- CASM – Centrum för andrologi och sexualmedicin, Huddinge
- Pegasus.se – chatt och information för unga hbtq-personer som har erfarenhet av sex mot ersättning och som är i behov av stöd eller har frågor. Även information till yrkesverksamma. Drivs av RFSU Ungdom. www.pegasus.se
- PrevenTell, hjälplinjen vid oönskad sexualitet. www.preventell.se. Tel: 020-66 77 88

Resurser för dig som yrkesverksam forts.

- Pojkmottagningen i Stockholm. Konsultationer och i begränsad utsträckning behandling för pojkar som varit sexuellt utnyttjade och för unga sexualförövare. www.pojkmottagningen.se
- RFSU, erbjuder kunskap om sex och relationer. www.rfsu.se
- RFSL Ungdom, experter på unga personer som är homosexuella, bisexuella, queer eller trans. Stor kunskap om pojkar och sex mot ersättning. www.rfslungdom.se
- Transformerung, information om könsidentitet och möjlighet att ställa frågor om sex, relationer och könsidentitet. Sidan drivs av RFSL Ungdom och riktar sig till unga transpersoner, anhöriga och yrkesverksamma. www.transformering.se

Resurser för vuxna och unga vuxna

- Mikamottagningar i Stockholm, Göteborg och Måka Malmö
- Närhälsan sexualmedicinskt centrum, Göteborg (SMC), mottagning med fokus på sexuella frågeställningar för alla över 23 år. SMC arbetar tvärprofessionellt i team, utifrån medicinsk och psykoterapeutisk kompetens, för att främja sexuell hälsa.
- SMC Pilen i Göteborg, hälsomottagning specialiserad på sexuell hälsa med inriktning mot ungdomar med alkohol- och drogproblem, samt personer med erfarenhet av sex mot ersättning.
- Centrum för sexuell hälsa, Malmö
- Venhälsan, för män som har sex med män, Stockholm
- PrevenTell, hjälplinjen vid oönskad sexualitet. www.preventell.se. Tel : 020-66 77 88

Resurser för vuxna och unga vuxna forts.

- CASM – Centrum för andrologi och sexualmedicin, Huddinge. Vårdgivare med frågor om hjälplinjen och CASM:s verksamhet och kan ringa 08-585 823 00.
- Kriscentrum för kvinnor och barn för kvinnor med eller utan barn, som varit utsatta för psykiskt, fysiskt och/eller sexuellt våld. Stockholm
- Inte till salu, en webbplats för unga som gör sig själva illa med sex eller utsätter sig för farliga situationer.
www.inte.tillsalu.se
- Hbt-jouren tar emot samtal om man funderar kring sexuell tillhörighet eller samlevnadsproblem. Den som ringer är helt anonym. Telefon: 0771-66 67 68
- Hbtq-kojan. ”Om du är homo, bi, trans eller queer och 13–25 år, kan du få en Hbtq-mentor att chatta med om allt möjligt som du tycker är viktigt.” www.hbtqkojan.se
- Hopp – Riksorganisationen mot sexuella övergrepp. Här kan man skriva in frågor anonymt och få svar om sexuella övergrepp. Där finns också en lista med olika nummer man kan ringa till, beroende på var i landet man bor.
www.hopp.me
- Kränkt. Datainspektionen ger råd om man blivit kränkt på nätet. www.kränkt.se
- Maria ungdom med inriktning mot ungdomar med alkohol- och drogproblem, även ungdomsmottagning.
www.mariaungdom.se
- Kastmottagningar i Stockholm, Göteborg och Malmö
- Pegasus.se – chatt och information för unga hbtq-personer som har erfarenhet av sex mot ersättning och som är i behov av stöd eller har frågor. Även information till yrkesverksamma. Drivs av RFSU Ungdom. www.pegasus.se

Resurser för vuxna och unga vuxna forts.

- Prostitutionschatten, för den som säljer eller köper sex eller för den som upplever att porr eller telefonsex är ett problem. Råd och stöd, gratis och anonymt via mejl, telefon eller chatt. Telefon: 020-35 40 40. E-post: ros@malmo.se
- RFSU, fakta om sex och relationer samt frågelåda. www.rfsu.se
- RFSL. Här kan den som är homosexuell, bisexuell, queer eller trans ställa frågor. www.rfsl.se
- www.stodonline.se. Chatt för unga som vill fråga eller prata om sex mot ersättning. Drivs av 1000 möjligheter och Novahuset.
- Talita, ideell förening med hjälp och stöd till kvinnor och barn som utnyttjats i prostitution eller människohandel för sexuella ändamål. www.talita.se
- Tjejjouren – möjlighet att kontakta en lokal tjejjour för att chatta, mejla eller prata i telefon. www.tjejjouren.se
- Tjejjonen, stödorganisation för tjejer mellan 12 och 25 år. www.tjejjonen.org
- 1000 möjligheter, tjej- och killjour i Stockholm. Chatt speciellt för unga med erfarenhet av sex mot ersättning. Möjlighet till egen kontaktperson, samtal IRL i Stockholm och Umeå. www.1000mojligheter.se
- Transformering, information om könsidentitet och möjlighet att ställa frågor om sex, relationer och könsidentitet. Sidan drivs av RFSL Ungdom och riktar sig till unga transpersoner, anhöriga och yrkesverksamma. www.transformering.se
- Ungdomsmottagningen på nätet. www.umo.se
- Ungdomsmottagningar

Referenser

1. Prostitutionen i Sverige 2014. En omfattningskartläggning. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län; 2015.
2. Priebe, G, Svedin, CG. Sälja och köpa sex i Sverige 2011. Förekomst, hälsa och attityder : Delrapport 1 ur Prostitution i Sverige – Kartläggning och utvärdering av prostitutionsgruppernas insatser samt erfarenheter och attityder i befolkningen. Linköping: Linköping University Electronic Press; 2012. Report No.: 978-91-7519-928-3.
3. Söderlind, P, Hammarlund, J. Prostitution och internet 2014 – en analys av information på nätet som rör försäljning av sexuella tjänster. Glykol. 2014; Socialstyrelsen och Länsstyrelsen i Stockholm (Opublicerat arbetsmaterial).
4. Larsdotter, S, Jonsson, J. Kartläggning av sex mot ersättning bland hbtq-personer, kvinnor som har sex med kvinnor och män som har sex mot män. Stockholm: RFSL; 2014.
5. Kartläggning av verksamheter som kommer i kontakt med prostitution och människohandel för sexuella ändamål. I de tre storstadskommunerna och 13 mindre kommuner. Stockholm: Socialstyrelsen; 2010.
6. Armelius, B-Å, Armelius, K. Kartläggning av missbrukare som fått pengar från prostitution. En analys baserad på 14 000 ASI-intervjuer fram till oktober 2008. Umeå; 2010.
7. Individuella intervjuer med personer som har erfarenhet av sex mot ersättning Stockholm: Socialstyrelsen; 2010
8. Bernstein, E. Temporarily Yours. Intimacy, Authenticity, and the Commerce of Sex. Chicago: University of Chicago Press; 2007.
9. Larsdotter, S, Jonsson, J, Gäredal, M. Osynliga synliga aktörer. Hbt-personer med erfarenhet av att sälja och /eller köpa sexuella tjänster. Stockholm RFSL.

10. Jonsson, L, Svedin, CG. ”Online är jag någon annan.....” Unga kvinnor med erfarenhet av att sälja sexuella tjänster online : Delrapport 8 ur Prostitution i Sverige – Kartläggning och utvärdering av prostitutionsgruppernas insatser samt erfarenheter och attityder i befolkningen. Linköping: Linköping University Electronic Press; 2012. Report No.: 978-91-7519-916-0.
11. Svedin, CG, Priebe, G. Unga, sex och internet. Se mig Unga om sex och internet: Ungdomsstyrelsen; 2009.
12. Jonsson, L, Lundström Mattsson, Å. Unga som skadar sig genom sex. Stockholm: Stiftelsen allmänna barnhuset; 2012.
13. Jakobsson, P, Edlund, C. En annan horisont: Rose Alliance; 2013.
14. Fokusgruppsdiskussion med personal från socialtjänst, hälso- och sjukvård, ungdomsmottagningar och ideella organisationer. Opublicerat arbetsmaterial. Socialstyrelsen; 2010.
15. Kännedom om prostitution 2007. Lägesbeskrivning. Stockholm: Socialstyrelsen; 2007.
16. Holmström, C. Prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige, omfattning, förekomst och kunskapsproduktion. Prostitution i Norden Forskningsrapport Tema Nord 2008:604 2008.
17. RFSL-Ungdom. Kunskapsunderlag om sex mot ersättning bland hbtq-personer i åldrarna 15–20 år. 2014.
18. Svedin, CG, Priebe, G. Ungdomars sexualitet. Attityder och erfarenhet. Bilaga 3. Sexuell exploatering av barn i Sverige SOU 2004:71; 2004.
19. Kännedom om prostitution 2003. Lägesbeskrivning. Stockholm: Socialstyrelsen; 2004.
20. Eriksson, N, Knutagård, H. Sexmänsaljer.se/x : nöje blir funktion. Malmö: RFSL rådgivningen Skåne; 2005.
21. Månsson, S-A. Den köpta sexualiteten; 1998.
22. Erfarenheter av sexuell exponering och sex mot ersättning. Se mig Unga om sex och internet. Ungdomsstyrelsen; 2009.
23. Jonsson, L, Engvall, C. Unga som har sex mot ersättning En kunskapsöversikt till stöd och hjälp: Stockholms stad; 2014.

24. Grände, J, Jacobson, E. Men fråga mig bara : [om sexuell exploatering och hur du kan hjälpa utsatta barn och unga]. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset ; 2009.
25. Löfgren-Mårtenson, L. ”Får jag lov?” : om sexualitet och kärlek i den nya generationen unga med utvecklingsstörning. Lund: Studentlitteratur; 2005.
26. Kuosmanen, J, Starke, M. Women and Men With Intellectual Disabilities Who Sell or Trade Sex: Voices From the Professionals. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*. 2011; 10(3):129-49.
27. Bakk, A, Grunewald, K. Omsorgsboken : en bok om människor med begåvningsmässiga funktionshinder. Stockholm: Liber; 2004.
28. Sex work on the rise. *International news. Pac AIDS Alert Bull*. 1996; (12):14.
29. Könshandeln. Betänkande av 1993 års prostitutionsutredning. SOU 1995:15.
30. Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008. Betänkande av utredningen om utvärderingen av förbudet mot köp av sexuell tjänst. SOU 2010:49.
31. Kännedom om prostitution 1998–1999. Stockholm: Socialstyrelsen; 2000.
32. Kastbom, AA, Sydsjo, G, Bladh, M, Priebe, G, Svedin, CG. Sexual debut before the age of 14 leads to poorer psychosocial health and risky behaviour in later life. *Acta Paediatr*. 2015; 104(1):91-100.
33. Scaramuzzino, G, Weman, A. Sexhandels sociala geografi : uppföljande kartläggning av sexköp med utgångspunkt i Öresundsregionen och med fokus på kunderna i prostitutionen. Malmö: K.A.S.T Köp av sexuella tjänster, Centrum stadsdelsförvaltning, Individ- och familjeomsorg; 2007.
34. Människohandel för sexuella och andra ändamål : lägesrapport 14. Stockholm: Rikspolisstyrelsen; 2014.
35. Jonsson, LS, Svedin, CG, Hydén, M. ”Without the Internet, I never would have sold sex”: Young women selling sex online. *Cyberpsychology*. 2014; 8(1):1-14.

36. Hedin, U-C, Månsson, S-A. Vägen ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitutionen. Stockholm: Carlssons bokförlag; 1998.
37. Seng, MJ. Child Sexual Abuse and Adolescent Prostitution: A comparative analysis. *Adolescens*. 1989; Vol 24. No 95. S. 665-675.
38. Forskningsöversikt över hbt-personer som köper och säljer sexuella tjänster. Stockholm: RFSL; 2010.
39. Larsdotter, S. De osynliga synliga männen som säljer sex. En deskriptiv studie över män som säljer sex. Högskolan i Malmö. 2010.
40. Fokusgruppintervju med RFSL-mottagningen i Malmö. Socialstyrelsen; 2015.
41. Ahlin, A, Gäredal, M. Effekter av heteronormen. En studie om utsatthet för sexuella övergrepp, sexuell gränssättning och hatbrott bland unga hbt-personer: RFSL ungdom; 2009.
42. Clements-Nolle, K, Marx, R, Guzman, R, Katz, M. HIV prevalence, risk behaviors, health care use, and mental health status of transgender persons: implications for public health intervention. *American Journal of Public Health*. 2001; 91(6):915-21.
43. Leichtentritt, RD, Arad, BD. Young Male Street Workers: Life Histories and Current Experiences. *British Journal of Social Work*. 2005; 35(4):483-509.
44. Seib, C, Fischer, J, Najman, JM. The health of female sex workers from industry sectors in Queensland, Australia. *Social Science & Medicine*. 2009; Vol. 68 Issue 3. S. 473-478.
45. Gorry, J, Roen, K., & Reilly, J. Selling your self? The psychological impact of street sex work and factors affecting support seeking. *Health and Social Care*. 2010; 18:492-9.
46. Fokusgruppsdiskussioner med prostitutionsenheterna i Malmö, Göteborg och Stockholm. Opublicerat arbetsmaterial: Socialstyrelsen. ; 2010.
47. Sex mot ersättning. Utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga. Socialstyrelsen; 2015.
48. Richert, T. Injektionsmissbrukande kvinnors inkomstkällor och anskaffning av droger. *Nordisk alkohol- och narkotikatidskrift*. 2009; Vol 26(Nr. 5. Sid. 365-382).

49. Kristiansen, A. Fri från narkotika. Om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare. Stockholm: Bjurner och Bruno; 2000.
50. Laanemets, L. Navet. Om kvinnor, prostitution, metadon- och subutexbehandling: Malmö högskola och Mobilisering mot narkotika 2007.
51. Löfgren-Mårtensson, L. Många vuxna med intellektuell funktionsnedsättning lever ensamma -HBTQ-personer inom gruppen osynliggörs. . Ligga med P3. Sveriges Radio; 2014.
52. Richert, T, Svensson, B. HIV på institution. Ett projekt med syfte att öka kunskapen om och minska spridningen av blodsmittor: RFHL och Riksförbundet för hiv-positiva; 2009.
53. Kjellgren, C, Abellsson, J, Svedin, CG. Intervjuer med personer som tidigare fått samtalsbehandling vid FAST : Delrapport 7 ur Prostitution i Sverige – Kartläggning och utvärdering av prostitutionsgruppernas insatser samt erfarenheter och attityder i befolkningen. Linköping: Linköping University Electronic Press; 2012. Report No.: 978-91-7519-917-7.
54. Fokusgruppsintervju med Mika Malmö.: Socialstyrelsen; 2015.
55. Tabell 200. Personer misstänkta för brott efter brottstyp, ålder vid brottet och kön, år 2014. [cited 2015-04-17]; Available from: <http://bra.se/bra/statistik/200/2013/200La-2013.html>
56. Intervju med Johan Christiansson på KAST Stockholm. Socialstyrelsen; 2014.
57. Engvall, C. Virtuellt våldtäkt – om unga och sexbilder på nätet: Kalla kulor förlag; 2015.
58. Förslag att utveckla behandling för personer som riskerar att begå sexuella övergrepp mot barn. Stockholm: Socialstyrelsen; 2015.
59. Men fråga mig bara! : Ungdomsstyrelsen, Stiftelsen Allmänna Barnhuset; 2009.
60. Jonsson, L, Warfvinge, C, Banck, L. Barn och sexuella övergrepp via IT. Erfarenheter från Onlineprojektet på BUP-Elefanterna i Linköping; 2009.
61. Abellsson, J, Hulusjö, A. I sexualitetens gränstrakter – om unga som säljer och byter sexuella tjänster i Göteborgsregionen; 2007.

62. Att mötas i hälso- och sjukvården. Ett utbildningsmaterial för reflektion om bemötande och jämlika villkor. Socialstyrelsen; 2015.
63. Intervju med kvinna som har erfarenhet av sex mot ersättning. Socialstyrelsen; 2015.
64. Dahlborg, K, Hulusjö, A. Det var väl inte så farligt? Bemötande och metod i behandlingsarbete med unga som säljer och byter sexuella tjänster: Göteborgs stad; 2010.
65. Socialstyrelsen, IMS. ASI-manualen – anvisningar till ASI Grund och ASI Uppföljning. 2009.
66. Vedeler, JS, Sasaoka, K, Mossige, S. Ungdomar som selger eller bytter sex -en faglig veileder till hjelpapparatet. Oslo: NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring; 2006.
67. Blånader och silverhår. Utbildningsmaterial om våld mot äldre kvinnor. Socialstyrelsen; 2014.
68. Skylla sig själv? Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem. Socialstyrelsen; 2011.
69. Våld. Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer. Stockholm: Socialstyrelsen; 2015.
70. Sex mot ersättning. Utbildningsmaterial om stöd och hjälp till vuxna. Socialstyrelsen; 2011.
71. Åkerman, I, Svedin, CG. Ett års kontakter med prostitutionenheterna (KAST) – En beskrivning av insatser till personer med erfarenhet av Köp av Sexuella Tjänster/problematiskt sexuell beteende (KAST) : Delrapport 4 ur Prostitution i Sverige – Kartläggning och utvärdering av prostitutionsgruppernas insatser samt erfarenheter och attityder i befolkningen; 2012.
72. Kjellgren, C, Svedin, CG. Utvärdering av samtalsbehandling med köpare av sexuella tjänster (KAST) : Delrapport 6 ur Prostitution i Sverige – Kartläggning och utvärdering av prostitutionsgruppernas insatser samt erfarenheter och attityder i befolkningen; 2012.

Bilaga Sekretess

Sekretessbestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, innebär att en offentlig verksamhet inte får lämna ut uppgifter som omfattas av sekretess.

Enligt 26 kap 1 § OSL gäller sekretess inom socialtjänsten för uppgift om enskilda personliga förhållanden och enligt 25 kap 1 § OSL inom hälso- och sjukvård för uppgift om enskilda hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden. Endast om det står klart att uppgiften i fråga kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående lider men, eller någon sekretessbrytande bestämmelse tillåter det, får uppgiften lämnas ut.

För privata vårdgivare och enskilda verksamheter enligt SoL och LSS gäller i stället tystnadsplikt som innebär att uppgifter inte obehörigen får lämnas ut utanför tystnadspliktsgränsen (6 kap 12 § Patient-säkerhetslag (2010:659), PSL, och 15 kap 1 § SoL). Vid bedömningen av om tystnadsplikten får brytas kan viss vägledning hämtas i OSL.²⁹

Sekretessgränser

Sekretessen gäller enligt 8 kap 1 § OSL mot enskilda och mot myndigheter. Enligt 8 kap 2 § OSL gäller sekretess också mellan olika verksamhetsgrenar inom en myndighet när de är att betrakta som självständiga i förhållande till varandra.

För myndigheter kan det således finnas både yttre och inre sekretessgränser beroende på om det finns verksamhetsgrenar inom myndigheten som är att betrakta som självständiga gentemot varandra. Sekretessgränserna innebär att sekretessbelagda uppgifter inte får lämnas över gränsen om inte menprövningen eller någon sekretessbrytande regel tillåter det.

29. Se vidare om tystnadsplikt i Socialstyrelsens vägledning, Sekretess- och tystnadspliktsgränser i socialtjänsten och hälso- och sjukvården, sid 18-20.

Om det inte finns några självständiga verksamhetsgrenar inom en myndighet finns inga inre sekretessgränser i myndigheten. När uppgifter behöver lämnas inom en myndighet som har verksamhetsgrenar som inte är självständiga gentemot varandra behöver OSL således inte beaktas. I stället kan så kallad inre sekretess utgöra hinder för att uppgiften lämnas vidare inom myndigheten.

Inre sekretess innebär att uppgifter bara får lämnas inom sekretessgränsen i den utsträckning som är normal eller behövlig för ett ärendes handläggning eller för verksamhetens bedrivande i övrigt, men inte i större omfattning. Den inre sekretessen regleras inte i OSL.

Den inre sekretessen gäller även för privata vårdgivare samt för enskilda verksamheter enligt SoL och LSS.³⁰

För mer information om självständiga verksamhetsgrenar och inre sekretess se Socialstyrelsens vägledning Sekretess- och tystnadspliktsgränser i socialtjänsten och i hälso- och sjukvården.

Sekretess inom socialtjänsten

Enligt 26 kap 1 § OSL, gäller sekretess inom socialtjänsten för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men. Med socialtjänst förstås enligt 26 kap 1 § OSL verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst, verksamhet enligt den särskilda lagstiftningen om vård av unga och av missbrukare utan samtycke, och verksamhet som i annat fall enligt lag handhas av socialnämnd eller av Statens institutionsstyrelse.

OSL är inte tillämplig på enskilda verksamheter enligt SoL och LSS. För dessa verksamheter gäller i stället bestämmelserna om tystnadsplikt. Enligt 15 kap 1 § SoL och 29 § LSS framgår att den som är eller har varit verksam inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet enligt SoL eller LSS inte får obehörigen röja vad man fått veta om enskildas personliga förhållanden.

30. Socialstyrelsens vägledning Sekretess- och tystnadspliktsgränser i socialtjänsten och hälso- och sjukvården.

Sekretess inom hälso- och sjukvården

Enligt 25 kap. 1 § OSL gäller sekretess inom offentligt bedriven hälso- och sjukvård för uppgift om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Inom den enskilda hälso- och sjukvården gäller enligt 6 kap. 12 § patientsäkerhetslagen (2010:659) att den som tillhör eller har tillhört hälso- och sjukvårdspersonalen inte obehörigen får röja vad han eller hon i sin verksamhet har fått veta om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden.

Motsvarande tystnadsplikt gäller enligt 6 kap 16 § patientsäkerhetslagen även för den som utan att höra till hälso- och sjukvårdspersonalen, till följd av anställning eller uppdrag eller på annan liknande grund deltar eller har deltagit i enskilt bedriven hälso- och sjukvård.

Enligt 6 kap. 13 § patientsäkerhetslagen följer vidare att den som tillhör eller har tillhört hälso- och sjukvårdspersonalen inte obehörigen får röja en uppgift från en enskild om någon annan persons hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det kan antas att det finns en risk för att den som har lämnat uppgiften eller någon närstående till uppgiftslämnaren utsätts för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs.

Det kan dock finnas uppgiftsskyldighet i lag eller förordning som bryter igenom sekretessen respektive tystnadsplikten.

Sekretessbrytande bestämmelser

I OSL finns en rad olika sekretessbrytande bestämmelser. Som exempel på sekretessbrytande bestämmelse som gäller i all offentlig verksamhet kan nämnas 12 kap 2 § OSL som anger att den enskilde helt eller delvis kan häva den sekretess som gäller till skydd för honom eller henne, om inte annat anges i OSL. Detta görs genom att den enskilde lämnar sitt samtycke till att den annars sekretessbelagda uppgiften får lämnas ut. Samverkan mellan olika myndigheter kräver som regel att den enskilde samtycker till att uppgifter om honom eller henne kan lämnas mellan myndigheterna.

Vidare framgår av 10 kap 28 § OSL att sekretess inte hindrar att en uppgift lämnas till en annan myndighet, om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning. Som ett exempel kan nämnas den uppgiftsskyldighet som följer av anmälningsskyldigheten i 14 kap 1 § SoL vid misstanke om att ett barn far illa.

Ytterligare exempel på sekretessbrytande bestämmelse finns i 10 kap 21 § OSL som anger att sekretessen inom både socialtjänst och hälso- och sjukvård inte hindrar att en uppgift lämnas till en åklagarmyndighet eller polismyndighet om uppgiften angår misstanke om brott som riktas mot någon som inte har fyllt 18 år och det är fråga om brott som avses i 3, 4, 6 kap BrB eller lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.

Personer som har erfarenhet av sex mot ersättning kan behöva stöd och hjälp, men de berättar sällan självmant om sina erfarenheter. Därför är det viktigt att yrkesverksamma vågar ställa frågor om sex mot ersättning även om det kan uppfattas som ett tabubelagt ämne.

Materialet ger konkreta tips om hur samtal kan föras och frågor som kan vara lämpliga att ställa. Det erbjuder även en lättillgänglig översikt över kunskapsområdet. Allt med syfte att ge yrkesverksamma stöd i det praktiska arbetet så att personer med erfarenhet av sex mot ersättning får det stöd och hjälp de behöver.

Texten fungerar också som ett självständigt fördjupningsmaterial till den webbutbildning om sex mot ersättning som finns tillgänglig på Socialstyrelsens webbplats.

**Sex mot ersättning
Utbildningsmaterial om stöd
och hjälp till vuxna**

(artikelnr 2015-12-4) kan beställas från

Socialstyrelsens publikationsservice

www.socialstyrelsen.se/publikationer

E-post: publikationsservice@socialstyrelsen.se

Fax: 035-19 75 29

Publikationen kan även laddas ner från

www.socialstyrelsen.se